

LASTE ÕIGUSTE TAGAMINE

” Asendushoolduses
töötavate
kutseliste
töötajate juhend

Asendushooldusel olevate laste ja noorte
õiguste tutvustamine noortepärasel viisil

www.coe.int/children

SOS CHILDREN'S
VILLAGES
INTERNATIONAL

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

LASTE ÕIGUSTE TAGAMINE

” Juhend
asendushoolduse
valdkonna
töötajatele

www.coe.int/children

Asendushooldusel olevate laste ja noorte
õiguste tutvustamine noortepärasel viisil

Inglisekeelne väljaanne

Securing children's rights

Euroopa Nõukogu
Programmi "Asendushooldusel olevate laste ja noorte õiguste tutvustamine noortepärasel viisil" eesmärgiks on suurendada teadlikkust laste inimõigustest ja kaitsta lapsi erinevate vägivalla vormide eest.

www.coe.int/children

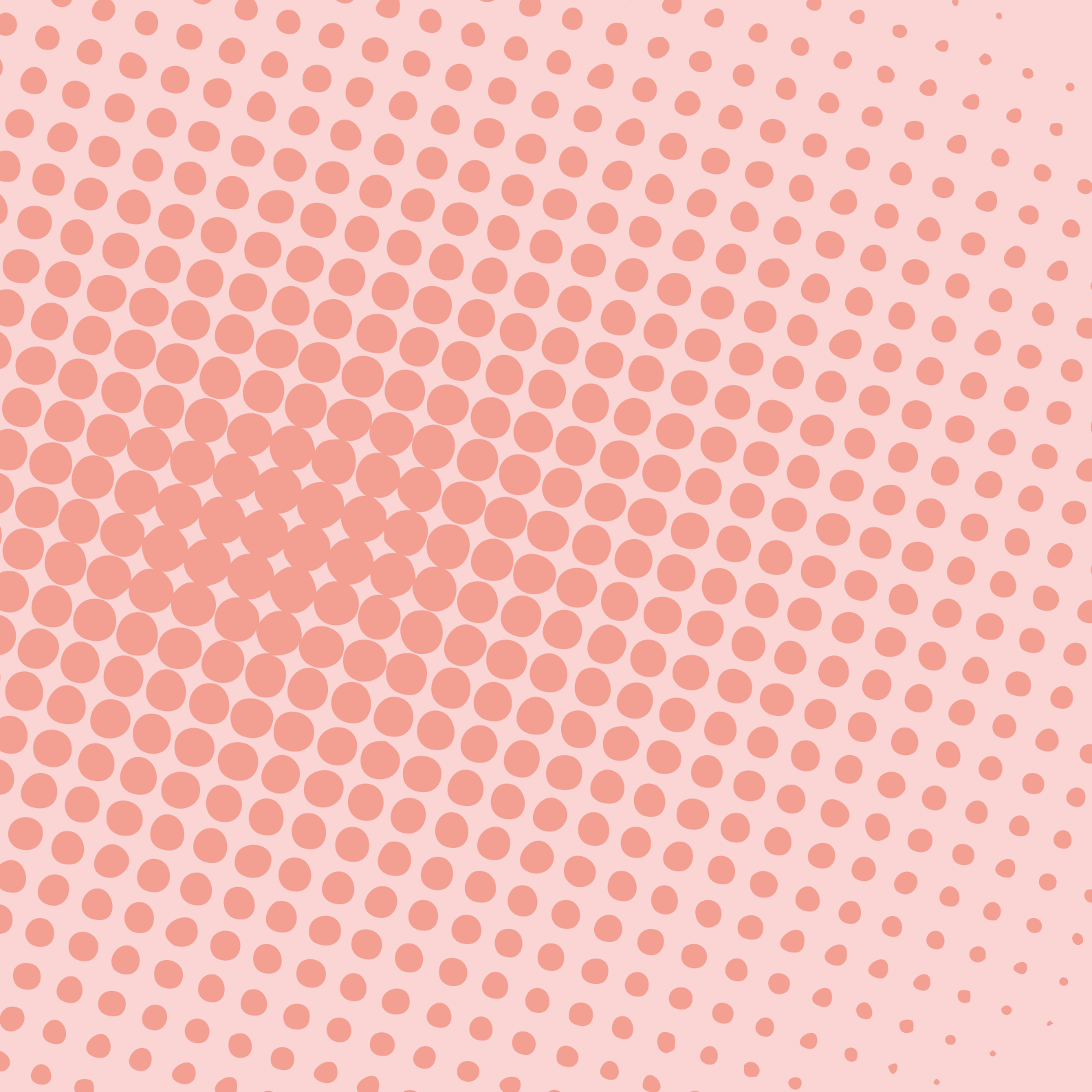
Kaane kujundus ja küljendus:
Documents and Publications
Production Department (SPDP),
Euroopa Nõukogu
Fotod: Shutterstock

© Euroopa Nõukogu,
September 2015

Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex

Sisukord

EESSÖNA	5
SISSEJUHATUS	7
1. PEATÜKK LASTE ÕIGUSED, INIMÕIGUSED	13
2. PEATÜKK TEIE TÖÖ JUHTPÕHIMÕTTED	19
3. PEATÜKK KODUST ASENDUSHOOLDUSELE SUUNDUMINE	25
4. PEATÜKK ASENDUSHOOLDUSEL OLEMISE AEG	39
5. PEATÜKK ASENDUSHOOLDUSELT ELLUASTUMINE	53
LISA 1. MÕISTETE SELETUS	59
LISA 2. LOE LISA JA LÖÖ KAASA	65
LISA 3. KASULIKUD LINGID	67

Eessõna

Laste õiguste tagamine on kirjutatud SOS lastekülade rahvusvahelise katusorganisatsiooni SOS Children's Villages International'i ja Euroopa Nõukogu koostöös. Toetudes varasemale edukale koostööle, mille tulemusena valmis trükis **"Tutvu oma õigustega!"**, asuti kokku panema juhendit, mis teavitaks sotsiaalhoolekande spetsialiste asendushooldusel olevate laste õigustest ja edendaks lapse õiguste põhist lähenemist nende töös.

■ Konsultatsioone viidi läbi kolmes riigis: Albaanias, Horvaatias ja Eestis. Nende eesmärgiks oli teada saada sotsiaaltöötajate, asendushooldusel viibinud noorte, hooldustöötajate, haridustöötajate, sotsiaalhoolekande juhtide, vabaühenduste juhtide, akadeemiliste ringkondade, UNICEFi esindajate, sotsiaalministrite ja lasteombudsmanide kogemusi ning mõtteid selle kohta, milliste probleemidega asendushoolduse valdkonna töötajad igapäevaselt kokku puutuvad ja millist abi nad vajavad.

■ Materjali koostamises osales üle 80 huvipoolt, lisaks aitasid seda läbi vaadata 25 kaastöötajat. Seega valmis juhend tänu paljude inimeste ja organisatsioonide panusele.

KAASTÖÖTAJAD

— Suur tänu raamatu autorile Ellie Keen'ile ja tema projektirühmale, kuhu kuulusid Ronan Mangan, Stéphanie Burel, Julia Kovalenko-Djagileva, Leonard Guni, Kresimir Makvic, Alma Guma ja Kélig Puyet. Noorsoovaldkonna konsultandid olid Gazmend Lame ja Željka Matiaë ning professorid Mike Stein ja June Thorburn. Albaania osalejad olid Enkelejda Lopari organisatsioonist Terre des Hommes; Gazmend Zita Riiklikust Tööinspeksioonist; lasteombudsman Alket Jupi ja Floriana Hima UNICEFist. Eestist osalesid Kersti Puhm Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonnast, Margit Sarv Õiguskantsleri Kantslei laste õiguste osakonnast, Karmen Toros ja Anne Tiko Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudist, Sole-Riin Sepp Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametist, Kaasi Almers Lääne maavalitsusest, Marika Aus Keila SOS Noortekodust; samuti inimesed Eesti Asenduskodu Töötajate Liidust ja MTÜst Eesti Laste ja Noorte Hoolekandeesutuste Ühendus, Sigrid Petoffer MTÜst Oma Pere, Triin Lumi SEB Heategevusfondist, Malle Hallimäe ning Käthlin Mikiver Lastekaitse Liidust, mitmed Tallinna linna lastekaitsetöötajad ning asendushoolduse kogemustega noored.

— Euroopa sotsiaalvõrgustikust osalesid sotsiaalhoolekande uuendusjuht Catherine Holland; laste teenuste direktor Graham Orwen; Botkyrka Sweden ja Sandra Hagemeyer Kölni laste teenuste osakonnast Saksamaalt; Sandra Verhauwert Avalikust Sotsiaalhoolekande Keskusest Belgias; Šotimaa valitsuse sotsiaaltöö vanemnõunik Alexis Jay; Euroopa sotsiaalvõrgustiku (ESN) poliitika ja uuringute vanemnõunik Alfonso Lara Montero. SOS lastekülade katusorganisatsiooni esindasid Raluca Verweijen-Slamnescu, Magdalena Krenn, Alan Kikuchi White, Sylvie Delcroix, Barbara Sailer, Claudia Grasl, Arnoldi Wolfram Schneider, Jan Folda, Beata Kulig ja Jasna Sofovic, samuti teised sotsiaalhoolekande spetsialistid, lapsed ning noored, kes andsid oma olulise panuse juhendi valmimisse.

— **“Laste õiguste tagamine”** ei ole järjekordne käsiraamat, mida sotsiaal- ja hooldustöötajad lugeda võiksid; see on juhend koos praktiliste töövõtetega, et oma tööd paremini teha. Lapse õiguste põhine lähenemine ei muuda paremaks mitte ainult asendushooldusel oleva lapse olukorda, vaid ka sotsiaal- ja hooldustöötajate igapäevatööd. Käsiraamatut läbib mõte on, et asendushooldusel viibivate laste õigused peaksid olema mistahes hooldustoimingute keskmes ja eelkõige tuleb tagada ning pühamast pühamaks pidada laste õigusi ja heaolu.

Sissejuhatus

“Sõbraliku õhkkonna meie ja sotsiaaltöötajate vahel loob see, et meid austatakse ja kuulatakse ära.”

Asendushooldusel olev noor Albaaniast

JUHENDI KOHTA

Juhend on mõeldud inimestele, kes töötavad asendushooldusel viibivate laste ja noortega. See aitab teil mõista ja toetada nende laste õigusi ja peaks teid teie tähtsas töös abistama.

”Lapse perest eraldamine peaks olema kõige viimane meede ja kui võimalik, peaks see olema ajutine ning nii lühiajaline kui võimalik.”
ÜRO juhised laste asendushoolduseks

■ Erinevate sektorite ja riikide kogemused on näidanud, et lapse õiguste põhise lähenemise kasutamine asendushooldusel toob kaasa rahuldustpakkuvama, vähem stressirikka ning julgustavama keskkonna. Seda tunnustatakse õige lähenemisena – lastel ja noortel on täpselt samamoodi õigused nagu täiskasvanutelgi. Neil on õigus eeldada, et täiskasvanud, kellega nad suhtlevad, neid õigusi arvestavad.

■ Inimõiguste põhine lähenemine asendushooldusel olevate lastega töötamisel:

- ▶ toob kaasa suurema rahulolu, sest suhted põhinevad usaldusel ja vastastikusel austusel. See on rahuldustpakkuvam nii teile endale kui ka lastele ja noortele, kellega töötate;
- ▶ on vähem stressitekitav, sest probleeme on kergem tuvastada ja tehtud otsused "kuuluvad" neile, kes neid täitma peavad, mis tähendab, et otsused võetakse ka paremini omaks;
- ▶ on julgustavam, sest see toetab lapsi ning noori, tutvustades neid katsumustega, millega nad hilisemas elus kokku peavad puutuma ning andes neile vajalikud strateegiad nendega hakkamasaamiseks.

” Tänan oma kasvatajat kõige eest – ta on parim kasvataja, kes mul võis olla. Aitäh, et uskusid minusse.”

Asendushooldusel olev noor Horvaatiast

■ Juhend on seotud trükisega **“Tutvu oma õigustega!”**, mis teavitab lapsi ja noori nende õigustest ning näitab, mida need praktikas tähendavad. Soovitame teil kindlasti tutvuda mõlema juhendiga ning tutvustada neid ka lastele ja noortele, kellega töötate. See kinnitab teie soovi neid põhimõtteid järgida ning aitab kujundada vastastikust usaldust.

TEIE EES OLEVAD VÄLJAKUTSED...

Teie töö on nii laste kui ka terve ühiskonna jaoks väga tähtis. Sageli ei suuda ühiskond siiski piisavalt mõista teie ees seisvaid väljakutseid, teie õlgadel lasuvat vastutust ning teie töö pingelisust.

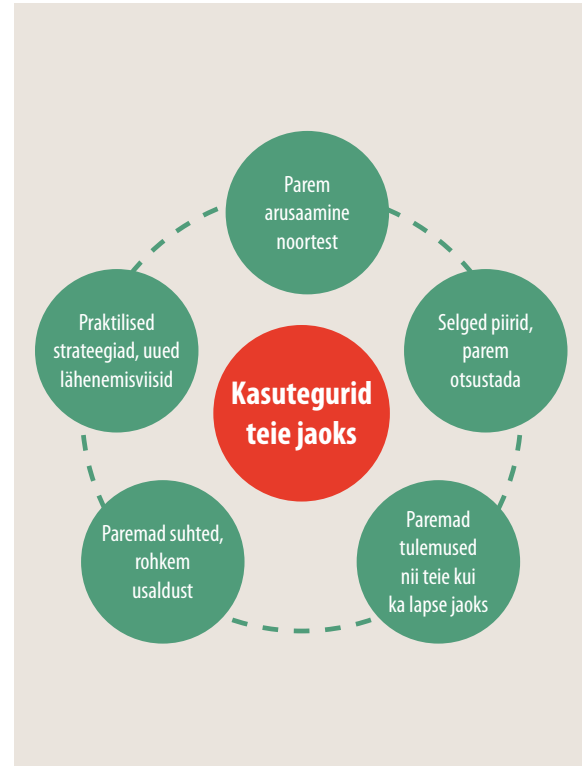
- ▶ Teie hoole all olevad inimesed käituvad sageli väljakutsuvalt ja te peate sellega tegelema.
- ▶ Teil tuleb tihti kokku puutuda raskete otsustega, kus erinevate inimeste vajadused või õigused on omavahel vastuolus.
- ▶ Te peate kinni pidama paljudest eeskirjadest, reeglitest ja seadustest.

Kõigele lisaks võib olla väga raske hoida tasakaalu administratiivsete ülesannete ja otsese töö vahel teie hoole all olevate lastega. Sealjuures kutsealast tuge, mida te vajate, sageli pole.

MIKS PEAKSITE SEDA JUHENDIT LUGEMA?

Laste õigused ei too teile tööd juurde, vaid annavad uue viisi, kuidas sellesse suhtuda.

Juhendis sisalduv materjal peaks teile andma alternatiivse vaate oma tööle, samuti mõned praktilised näpunäited, mida igapäevatoos kasutada. Need ei loo teile juurde uusi ülesandeid või raskeid kohustusi, mida on teie töös niigi piisavalt.

” Koostööd tehes saavutame häid tulemusi!”

Sotsiaaltöötaja Horvaatiast

KUIDAS SEDA JUHENDIT KASUTADA

” Riigil lasub ülesanne tagada pädevate ametivõimude kaudu kõigi asendushooldusel olevate laste ohutus, heaolu ja areng.”

ÜRO juhised laste asendushoolduseks

— Kõige parem on, kui loete käesoleva juhendi läbi algusest lõpuni. See kirjeldab üldist lähenemist tööle asendushooldusel viibivate laste ja noortega ning terviklik ülevaade aitab teil sellest paremini aru saada.

— Siiski võite sirvida peatükke ka eraldi, vastavalt sellele, kuidas teil aega on. See on võimalik, sest iga peatükk on arusaadav ilma eelnevaid peatükke läbi töötamata. Raamatu kolm viimast peatükki keskenduvad asendushoolduse kolmele peamisele etapile. Kõiki neid võib lugeda eraldiseisvate peatükkidena, esiletõstetud mõisted viitavad juhendi teistele osadele.

- ▶ Peatükis 1 antakse olulist taustateavet laste õiguste kohta: selles tutvustatakse mõningaid keskeid seisukohti ja olulisemaid põhimõtteid. Nendest põhimõtetest arusaamine aitab ellu viia praktilisi soovitusi, mis on toodud peatükkides 3, 4 ja 5.
- ▶ Peatükis 2 käsitletakse põhjalikumalt nelja juhtpõhimõtet, millele laste õigused tuginevad. See peatükk on praktilise sisuga ja tutvustab mitmeid ülesandeid ning lihtsaid näiteid selle kohta, mida need põhimõtted teie töös tähendavad.
Leheküljel 24 toodud lõplik kontrollnimekiri abistab teid asendushoolduse kõikides etappides.

Lapse õiguste konventsiooni juhtpõhimõtted

Osalemine

Mittediskrimineerimine

Elu, ellujäämine, areng

Lapse parimad huvid

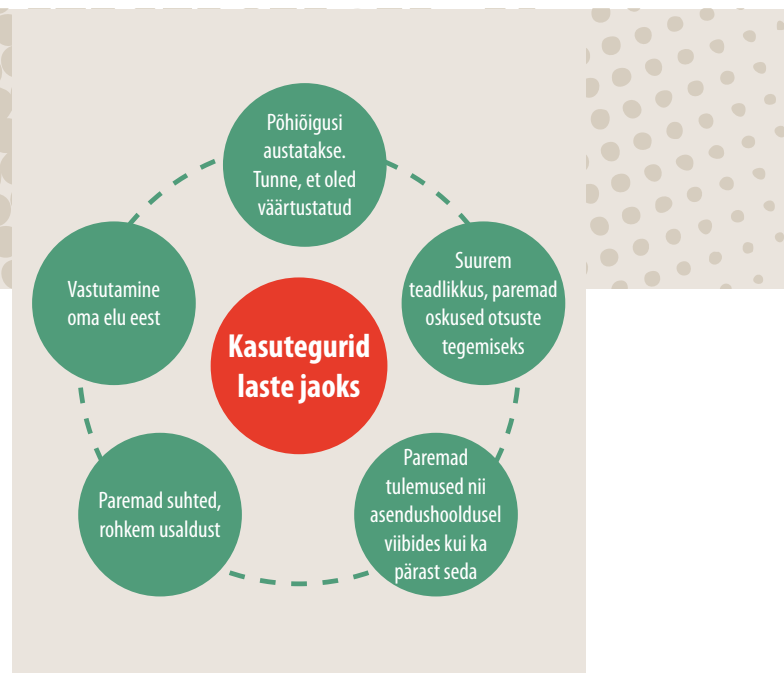
PÄRITOLUPEREKONNA OLULISUS

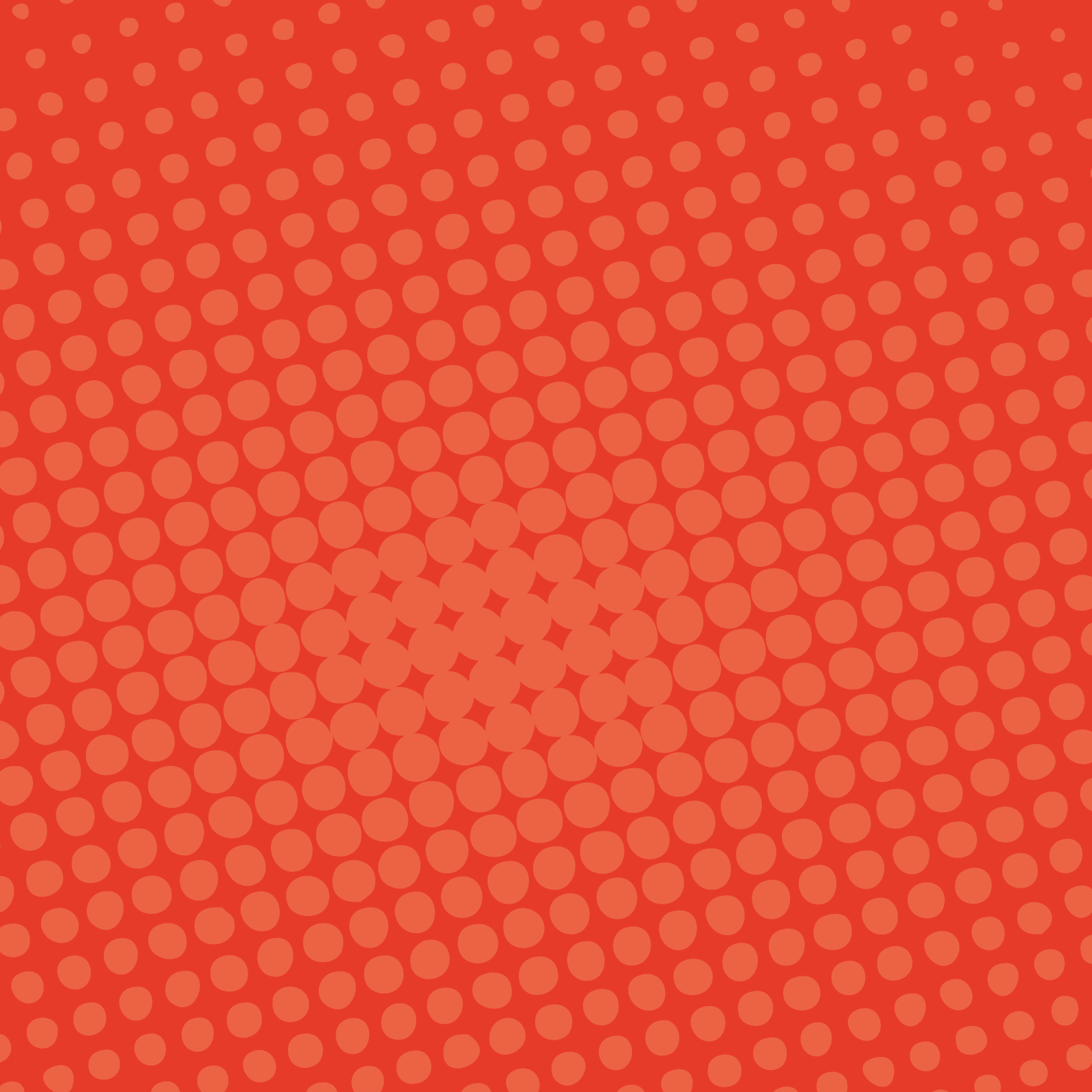
— Tasub meeles pidada, et juhend käsitleb aega alates hetkest, kui otsus laps asendushooldusele suunata on juba tehtud, ning lõppeb ajaga, kui laps on valmis asendushoolduselt ellu astuma. Juhendis ei käsitleta ennetavat tegevust, mis toimub enne lapse asendushooldusele suunamist, kuigi teises peatükis toodud põhimõtted kehtiks ka seal. Arvestades, kui oluline on jätta laps tema päritolupererkonda, kui see vähegi võimalik on, tuleb selles staadiumis võimalikke lahendusi otsida väga põhjalikult: kõik teised variandid peavad olema läbi kaalutud ning kõigi osapooltega peab olema konsulteeritud. Viimaste hulka kuuluvad lapse pere, kõik asjaga tegelevad kutsetöötajad ning loomulikult laps ise.

— Juhend aitab teil saavutada ka neid eesmärke, mida te seda elukutset valides saavutada lootsite! Laste õigustest lugupidamine annab lastele asendushooldusel viibimisest paremad kogemused ning valmistab neid ette iseseisvaks eluks.

— Päritoluperekonna roll kogu protsessi vältel on väga oluline. Kui see ei ohusta last ega takista tema arengut, tuleks perega pidevalt ühendust hoida ja pidada nõu kõigi oluliste otsuste puhul.

— Pidage meeles, et enamik asendushooldusel olevaid lapsi ei ole orvud ning enamik neist soovib, et nende vanemad, teised lapsest hoolivad sugulased ja õed-vennad oleksid nende ellu kaasatud. Lapse eest hoolitsemine tähendab ka tema päritoluperekonna toetamist.

1. peatükk

Laste õigused, inimõigused

MEIE ÕIGUSED

Selles peatükis tutvustatakse mõningaid laste õiguste kohta käivaid keskseid seisukohti ja olulisemaid põhimõtteid. Seda lugedes peaksite paremini mõistma, kuidas ja millal laste õigustele rohkem tähelepanu pöörata, et tagada nende arvesse võtmine.

— Pidage meeles, et ka teil on õigused! Teie töö on juba niigi ülimalt tähtis ning väärtuslik, kaitsmaks mõningaid kõige haavatavamaid ühiskonnaliikmeid. Oma tööd tehes peavad kaitstud olema ka teie õigused.

— Olete enda kanda võtnud olulise ja vastutusrikka ülesande toetada, kaitsta ja abistada erivajadustega inimesi – peamiselt nende nooruse ja haavatavuse tõttu. Teile on abiks see, kui suudate neid erivajadusi paremini kindlaks teha ning kui teil on strateegiad nendega toimetulekuks.

— Laste õiguste loetelu annab teile ette teemad, millega tegeleda, ja valdkonnad, kus lastel on tõenäolisemalt vaja täiendavat tuge või kaitset. Laste õigused annavad teie tööle uue vaatenurga, et suudaksite lapsele paremini vajalikku tuge pakkuda ilma, et see teile lisakoormust tekitaks. Vastupidi – ilmselt näete, et paljud tänased keerulised ülesanded muutuvad ja tulemus meeldib teile!

” Laste väärkuse kaitsel peame andma endast parima, sest me oleme kõik võrdsed ja meid kõiki peaks kohtlema lugupidavalt.”

Sotsiaaltöötaja Horvaatiast

” Kõige püham usaldus on maailma usaldus laste suhtes. Kõige tähtsam on kindlustada laste õigustest lugupidamine ja heaolu kaitse, et nende elud oleksid vabad hirmust ja vaesusest ning et nad saaksid üles kasvada rahu.”

Kofi Annan, endine ÜRO peasekretär

Inimõigused on tagatud riigi poolt. Inimõigused kaitsevad kõiki inimesi.

Laste õigused pakuvad erilist kaitset ja tuge kõigile, kes on nooremad kui 18 aastat.

Laste õiguste kaitsmine on riigi ja laste eest vastutavate inimeste (sh asendushoolduse valdkonna töötajate) kohustus.

” Laps vajab oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist kaitset ja hoolt, kaasa arvatud vastav seaduslik kaitse nii enne kui ka pärast sündi.”

ÜRO lapse õiguste konventsioon

KÕIGE SAGEDAMINI ESITATAVAD KÜSIMUSED

MIS ON LASTE ÕIGUSED?

— Laste õigused puudutavad kõiki alla 18-aastasi inimesi. Õigustega kaitstakse lapsi ja noori, keda tuleb kohelda ja austada inimestena, kellele laienevad kõik inimõigused. Kuid laste õiguste puhul arvestatakse ka laste noorusest ja ebaküpsusest tulenevat haavatavust ning seetõttu tuleb suurt tähelepanu pöörata nende erikaitsesele ja hoolle.

— Laste õiguste hulka kuuluvad õigus olla koheldud vääriskuse ja lugupidamisega, õigus mitte olla diskrimineeritud ja et nende põhivajadused – toit, ohutus, tervishoid, haridus – oleksid rahuldatud; samuti õigus olla ühiskonna aktiivne liige. Need õigused on sätestatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) lapse õiguste konventsioonis, mis on heaks kiidetud kõikides Euroopa riikides ja peaaegu kõikides maailma riikides.

MIKS ON LASTEL ERIÕIGUSI?

— Lastel ei ole eriõigusi! Neil on täpselt samad inimõigused nagu teistelgi, sealhulgas teil endal. Ent lapsed, nii nagu mõned teisedki inimrühmad, on tunnistanud eritählepanu vajavateks oma vanuse ja haavatavuse tõttu. Lastel on sageli raske oma õigusi täielikult kasutada.

” Lapsed ei ole mini-inimesed oma mini-õiguste, mini-tunnete ja mini-inimväärikusega. Nad on haavatavad inimesed koos kõikide õigustega, mis nõuavad pigem rohkem kui vähem kaitset [kui täiskasvanute õigused].”

Maud de Boer-Buquicchio, endine Euroopa Nõukogu peasekretäri asetäitja (2002–2012)

KUIDAS ON LOOD ASENDUSHOOLDUSEL OLEVATE LASTEGA?

— Kui lapsed üldiselt vajavad erilist kaitset ja tuge, siis eriti kehtib see laste kohta, kes on oma perekonnast eraldatud. On tõendatud, et katsumused, mis tekivad lapse tuttavast keskkonnast eraldamisega – olgugi et sageli väga õigetel põhjustel –, võivad mõjutada noori läbi kogu elu.

” Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt.”

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon

— Laste põhivajadused peavad olema rahuldatud. Lapsi ei tohi jätta kunagi ilma toidust, veest, tervishoiuteenustest, haridusest jne.

MIS ON INIMÕIGUSED?

— Inimõigused on õigused, mis laienevad kõikidele inimestele maailmas üksnes seetõttu, et nad on inimesed. Ka teil on inimõigused ning on oluline, et neid ei kuritarvitataks.

— Inimõigused ei taga täiuslikku elatustaset, kuid nad panevad paika minimaalsed põhinõuded riiklike poliitikate kujundamiseks ja elluviimiseks, sätestades nii selle, mida ei tohi teha – ei tohi inimesi kohelda ebainimlikult või väarikust alandavalt –, kui ka selle, mida peab tegema – näiteks võimaldama kõikidele lastele haridust või tagama põhilised tervishoiuteenused.

AGA VASTUTUSED?

— Inimõiguste ja laste õigustega pannakse paika minimaalsed põhinõuded, mille tagamise eest vastutavad valitsus ja tema esindajad. Need miinimumnõuded peavad olema tagatud hoolimata sellest, kuidas konkreetne inimene käitub.

— Näiteks:

- ▶ Kedagi ei tohi jätta ilma toidust või veest sellepärast, et ta on halvasti käitunud.
- ▶ Kedagi ei tohi peksta või kiusata – isegi kui nad on seda ise teistele teinud.

■ Inimõigusi ja laste õigusi ei tohi kunagi täielikult ära võtta. Nende õigustega kaitstakse meie kõige elementaarsemaid vajadusi inimestena. Siiski võib mõnikord neid õigusi piirata – selleks, et kaitsta teisi inimesi või ühiskonda tervikuna või selleks, et kaitsta inimest iseenda eest.

■ Näiteks:

- ▶ Lapse vabadust võib piirata ainult siis, kui ta muidu end tõenäoliselt ohtu seaks.
- ▶ Lapse sõnavabadust võib piirata siis, kui see, mida ta ütleb, põhjustab teistele inimestele kahju.

■ Pidage meeles, et õigusi tohib piirata vaid vältimatul juhul!

KUIDAS ÜHITADA LASTE ÕIGUSI RIIGI SEADUSTE JA POLIITIKATEGA?

■ Tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande töötajad peavad järgima tohutut hulka riiklikke suuniseid, reegleid ning seadusi. Kuivõrd teie valitsus on ÜRO lapse õiguste konventsiooniga ühinenud, ei tohiks nende reeglite ja seaduste ning laste õiguste vahel olla vastuolusid. Laste õigusi võib pigem käsitleda põhimõtetenäiteks, mis loovad teie käitumisele raamistiku ja mõjutavad seda, kuidas te oma muid kohustusi täidate.

■ Neid põhimõtteid käsitletakse käesoleva juhendi teises peatükis.

■ Paljusid inimõigusi võib kitsendada või piirata selleks, et kaitsta teiste inimeste õigusi või ühiskonna vajadusi.

■ Lähtudes oma tegevuses laste õigustest, käsitlete riiklikku poliitikat ja seadusi laste õiguste vaatevinklist.

LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSION

■ Kõige olulisem rahvusvaheline dokument laste õiguste kohta on ÜRO lapse õiguste konventsioon. Seal sätestatud õigused kehtivad kõigile, sealhulgas asendushooldusel olevatele lastele. Alljärgnevalt on toodud lühikokkuvõtte nendest.

MIS ÕIGUSED LASTEL ON?

Ellujäämisõigused

Need hõlmavad kõige elementaarsemaid vajadusi. Sii kuuluvad õigus elule, toidule, tervisekaitsele, piisavale elatustasemele ning peavarjule.

Õigus arengule

Sii kuuluvad õigused, mis on kesksed lapse edukaks arenguks, näiteks õigus haridusele, mängimisele, juurdepääs teabele, usuline vabadus ja õigus osaleda kultuurilises tegevuses.

Õigus kaitsele

Nende õigustega tagatakse, et last kaitstaks ohtlike tegevuste, kuritarvitamise, sunnitöö, vägivalda, sõjategevuse ja kõige muu eest, mis teda ohustaks.

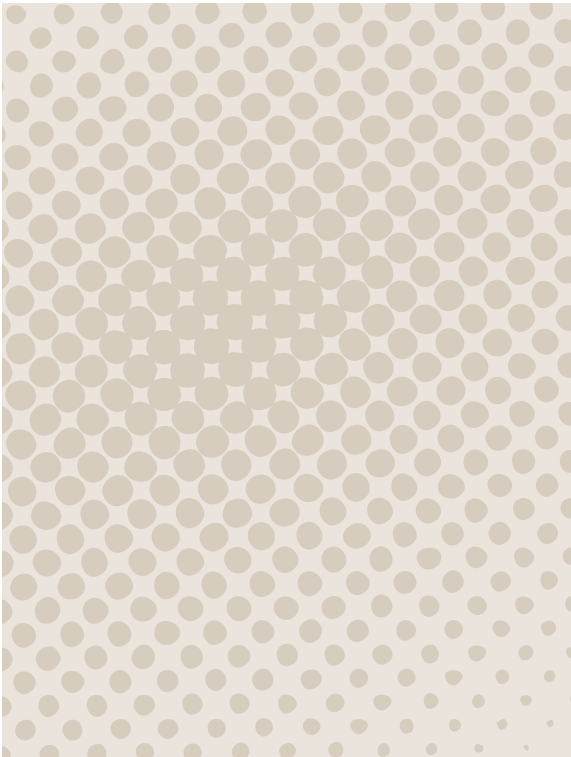
Osalemisõigused

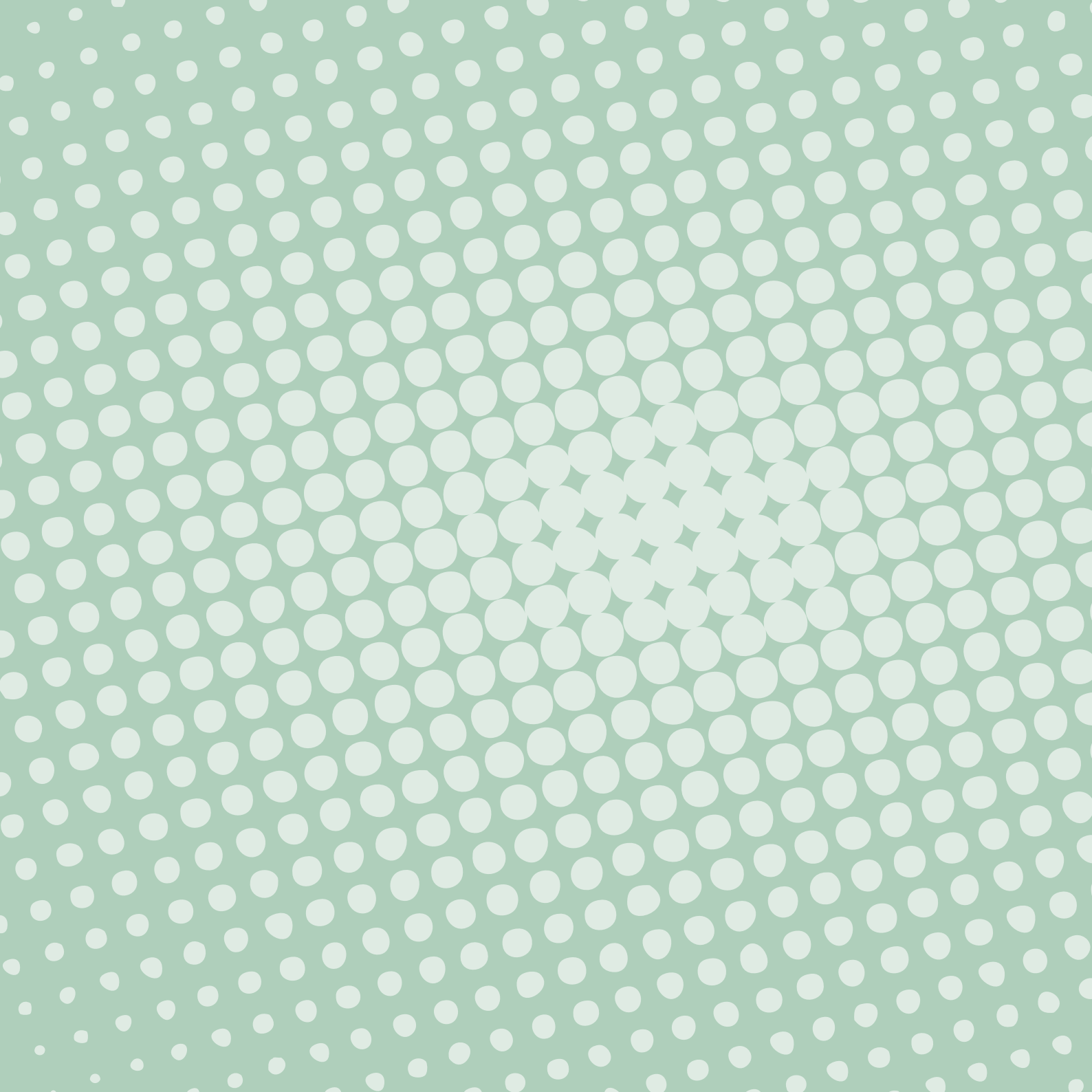
Nende õigustega tagatakse, et laps saaks teda puudutavates otsustes kaasa rääkida. Laste arvamused tuleb ära kuulata ja neid tuleb arvesse võtta; lapsed peavad saama vabalt teistega ühineda ning oma arvamust avaldada.

Muud rahvusvahelised dokumendid

■ ÜRO ja eeskätt Euroopa Nõukogu ning terve rida valitsuväliseid organisatsioone on tunnustanud vajadust seada standardid asendushooldusel viibivate laste jaoks või juhuks, kui sellist võimalust alles kaalutakse. Nendes erinõuetes tunnustatakse taoliste noorte erilist vajadust kaitse ja toe järele.

■ Lisainfot ja linke standarditele võib leida selle juhendi lisast. Olemas on kasulikke materjale selle kohta, kuidas tõsta üldist teadlikkust laste õigustest, samuti kampaaniamaterjale lastevastase seksuaalse vägivalda ja kehalise karistamise lõpetamise teemadel.

2. peatükk

Teie töö juhtpõhimõtted

Lapse õiguste konventsiooni igas artiklis kajastuvad neli põhimõtet õpetavad, kuidas laste õigusi oma töös arvesse võtta. Tehke leheküljel 24 olevaid teste, et kontrollida, kas teie tegevused ja otsused võtavad arvesse teie hoole all olevate laste ja noorte õigusi.

Järgnevalt kirjeldatakse neid nelja põhimõtet põhjalikumalt.

ESIMENE PÕHIMÕTE – OSALEMINE

Osalemine on laste õigustest arusaamisel võtmesõna. See peab tagama, et lapse õigused oleksid kaitstud ja austatud. Osalemise mõte on selgelt esitatud lapse õiguste konventsiooni 12. artikli esimeses osas.

LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOON

Artikkel 12.1. sätestab, et konventsiooniga ühinenud riigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele.

”Kõik lapse õiguste konventsioonis esitatud õigused on iga lapse inimväärikuse ja harmoonilise arengu puhul loomuomased.”

UNICEF

Lapse osalemine teda puudutavate otsuste tegemisel on lapse õiguste konventsiooni juhtpõhimõtteks. Lapsed on täieõiguslikud inimesed, kellega tuleks alati nõu pidada, kes tuleks ära kuulata ja kelle arvamustega peaks arvestama.

TÕELINE OSALEMINE

■ Kerge on lapsi kaasata sümboolselt – me küsime nende arvamust ja seejärel eirame seda! Tõeline kaasamine on keerulisem ja sõltub mõlemast osapooldest, nii täiskasvanust kui ka lapsest, kes peavad üksteisesse ning oma tegevusse uskuma.

■ Kõik see võib vajada aega ja kannatust. Laps peab tundma, et te olete tema arvamusest huvitatud ning et te püüate seda ka arvesse võtta. Teie ise peate uskuma, et lapse arvamus tõepoolest loeb ja sellega arvestamine võib viia kõigi jaoks parema lahenduseni. Teie ja lapse vaheline suhtlus peab olema tegelik, aus ja konstruktiivne. Usaldussuhte loomine on põhiline. Ärge heitke meelt, kui tekivad tagasilöögid! Mida rohkem te oma hoole all olevaid lapsi ja noori kaasate ning neid usaldate, seda paremaid tulemusi see annab.

Teavitage!

Otsuse tegemises osalemiseks peab lastel olema piisavalt infot. Te peaksite tagama, et teave oleks kättesaadav kõikidele lastele: keelekasutus ei tohi olla liiga keeruline ning arvestama peab erinevate vajadustega (näiteks esitama teavet kergesti loetavalt või teistes keeltes).

Arutage läbi!

Lastel on vaja aega ja ruumi, et asjade üle järele mõelda ja arutleda. Nooremaealisi lapsi või neid, kes pole harjunud asju arutama, peaksite selles aitama.

Kuulake ära!

Nii teie ise kui ka lapsed peavad suutma teisi ära kuulata! Lapsi tuleks üksteise ära kuulamisel abistada ning te ise peaksite kuulama ära kõik nende mõtted.

Arvestage,

et isegi kui lõppotsuse teeb täiskasvanu, peaksite te kindlustama, et noorte mõtteid ja eelistusi oleks kaalutud. Asjaolu, et need mõtted pärinevad noortelt, on oluline ja omab mõnikord suuremat kaalu kui see, kas te olete nendega päri või ei.

Andke tagasisidet!

See on eriti oluline, kui lõppotsuse teevad täiskasvanud. Noortele peab ütlema, kuidas nende mõtteid ja soove kaaluti ja kui nendega ei nõustatud, siis miks.

MEELESPEA!

- ▶ Lastel on õigus avaldada oma arvamust igal teemal, mis neid puudutab.
- ▶ Lastel on see õigus niipea, kui nad on suutelised oma arvamust kujundama ja väljendama.
- ▶ Selle õiguse olemasolu tähendab, et täiskasvanutel on kohustus lapsed ja noored ära kuulata ning nende arvamusega arvestada.
- ▶ Te ei pea tingimata tegutsema nii, nagu laps soovib. See sõltub lapse vanusest ja küpsusastmest ning konkreetsest otsusest. Kuid te peate lapsele igal konkreetsel juhul selgitama, miks te otsustasite tema soovi kohaselt mitte tegutseda.

■ Lapsed võivad vajada toetust, et nad tunneksid, et nad tohivad oma arvamust avaldada. Nad peaksid tundma, et nende mistahes arvamust väärtustatakse.

” Kui mind oleks ära kuulatud, mitte vaid öeldud, et ma ei tohi käia jalgpallis, oleksin ma olnud lugupidavam ja tänulikum.”

Asendushooldusel olev noor Albaaniast

” Minuga ei peetud kunagi nõu ja mul ei olnud sõnaõigust, mille tulemusena jätsin ma kooli pooleli, kuigi oleksin tahtnud edasi õppida.”

Asendushooldusel olev noor Horvaatiast

” Mul ei olnud mitte kedagi, kellega oma tundeid, mõtteid ja hirme arutada ning jagada, või kes oleks reageerinud otsustele, millega ma ei nõustunud.”

Asendushooldusel olev noor Horvaatiast

■ Mõelge, kuidas te end ise kirjeldatud juhtumites tunneksite. Kuidas see muudaks teie suhtumist teid ümbritsevasse täiskasvanutesse?

TEINE PÕHIMÖTE – DISKRIMINEERIMISEGA TEGELEMINE

■ Mittediskrimineerimise ehk võrdsuse põhimõttel on kaks olulist tahku. Mõlemad on tähtsad selleks, et tagada lastele, kui see vähegi võimalik on, samad õigused, võimalused ja privileegid.

- ▶ Asjasse mittepuutuvad omadused ei tohiks kunagi olla põhjuseks kohelda last teistest erinevalt. Näiteks ei tohiks lapse sooline kuuluvus, seksuaalne sättumus või rahvus põhjustada tema teistsugust kohtlemist – välja arvatud siis, kui üks nendest omadustest on konkreetse otsuse tegemiseks asjakohane. Tüdrukuid ei tohi metallitööst kõrvale jätta ainult sellepärast, et nad on tüdrukud ja õpiraskustega last ei tohi kõrvale jätta sportimisest. Ükski nendest erinevustest ei oma tõenäoliselt nende konkreetsete tegevuste puhul tähtsust.
- ▶ Mõnikord tuleb last tema vajaduste või võimete tõttu siiski erinevalt kohelda, et tal oleks samad võimalused nagu teistel lastel. Sellisel juhul tähendab mittediskrimineerimine seda, et neid erinevusi arvestatakse. Sageli tähendab see lapsele eritoe pakkumist. Erivajadustega lapsed võivad vajada füüsilist abi või abi lugemisel või arusaamisel; pagulase või migrandi laps võib vajada keelelist abi; eri usu, seksuaalse sättumuse või kultuuriliste veendumustega lapsed võivad vajada kaitset, et tagatud oleksid nende põhiõigused.

■ Üldiselt tuleks sarnases olukorras olevaid lapsi kohelda sarnaselt; kui muutuvad asjaolud, peab muutuma ka kohtlemine. Hoiduda tuleb hinnangute andmisest selle kohta, mida laps suudab või ei suuda teha nende omaduste tõttu, mis teie meelest on asjakohased. Vältimaks lapse sattumist tema olukorra tõttu isolatsiooni, tuleb igat juhtumit käsitleda eraldi. Diskrimineerimisest tulenev eraldatus ja häbimärgistamine jätab lapsed ilma nende põhiõigustest.

KOLMAS PÕHIMÖTE – ÕIGUS ELULE, ELLUJÄÄMISELE JA ARENGULE

■ Lastel on õigus elule ning kehalisele ja vaimsele arengule. Neid tuleks kaitsta väljastpoolt tulenevate ohtude, näiteks kuritarvitamise, sügava puuduse ja haiguse eest. Lastele tuleb anda kõike seda, mis on vajalik nende tervislikuks arenguks ja üldiseks heaoluks.

■ Ühtegi last ei tohi jätta ilma teenustest, mida teised lapsed saavad, üksnes mõne omaduse tõttu, mis ei puutu antud teemasse.

” Üks laps käitus halvasti. Ta jäeti terveks päevaks toiduta; tema õigust toidule eirati.”

Asendushooldusel olev noor Albaaniast

NELJAS PÕHIMÕTE – LAPSE PARIMAD HUVID

■ Kõikides lapsi puudutavates otsustes tuleb esikohale seada lapse parimad huvid. Teie tegevus peab toetama lapse kaitset, arengut ja heaolu.

■ Loomulikult on tähtis ka lapse enda arvamus selle kohta, mis talle parim on.

- ▶ Lapse heaolu eest hoolitsejad võivad vajada lapse kaasabi, et saada aru, miks lapsele väljapakutud lahendus ei sobi.
- ▶ Ühise lahenduseni jõudmisel võib proovida ka teisi selgitamise ja suhtlemise meetodeid.
- ▶ Kui laps ei suuda mõista, mis talle parim on, võib osutada vajalikuks tema soovide eiramine – eriti, kui kõne all on lapse ohutus.
- ▶ Siiski peaks laps tunnetama, et teda on ära kuulatud ja tema arvamusi on võetud tõsiselt.

” Lastega seonduvas tegevuses (...) tuleb esikohale seada lapse huvid.”
Lapse õiguste konventsioon, artikkel 3

MEELESPEA!

■ Te ei saa hinnata lapse parimaid huve ilma lapse arvamust arvesse võtmata!

■ Kui te ei jaga lapse arvamust, siis põhjendage, miks. Tehke omalt poolt kõik, et laps mõistaks, miks otsustasite käituda teisiti.

LÜHIKE KONTROLLNIMEKIRI OTSUSTEST JA TEGEVUSTEST

Esimene põhimõte – osalemine	
Kas olete uurinud, mida laps tahab, ja tema arvamusi ja soove ka arvesse võtnud?	Seda tuleb teha!
Teine põhimõte – mittediskrimineerimine	
Kas olete kujundanud oma arvamust lapse kohta, tuginedes asjasse mittepuutuvatele teguritele nagu sugu, usk, rahvus jne.	Seda ei tohi teha!
Kas olete võtnud arvesse lapse soost, usust, rahvusest vms tulenevaid erivajadusi?	Seda tuleb teha!
Kolmas põhimõte – õigus elule, ellujäämisele, arengule	
Kas teie tegevus võib lapse elu, ellujäämist või arengut ohustada?	Seda ei tohi teha!
Kas teie tegematajätmine võib lapse elu, ellujäämist või arengut ohustada?	Seda ei tohi teha!
Neljas põhimõte – lapse parimad huvid	
Kas lõplik otsus on lapse parimates huvides?	Seda tuleb teha!
Kui laps ei nõustu tehtud otsusega, kas olete püüdnud talle selgitada, miks selline lahendus võib olla vajalik?	Seda tuleb teha!

PIDAGE MEELES:

Lapse õigused ei tähenda, et lapsed peavad saama kõike, mida nad tahavad! Need puudutavad nende põhivajadusi.

Laste õigused on ette nähtud selleks, et tagatud oleksid laste ja noorte elementaarsed vajadused.

Laste õigused ei tähenda, et täiskasvanute või teiste laste õigused ei oleks samuti tähtsad!

Laste õiguste tagamise eest vastutavad riik ja laste eest hoolitsevad inimesed.

Mida laps ka korda saatnud pole, põhiõigused kehtivad talle ikka.

3. peatükk

Kodust asendushooldusele suundumine

NELI SAMMU ASENDUSHOOLDUSELE SUUNDUMISEL

Enne asendushooldusele suundumist puutub laps kokku nelja keerulise protsessiga:

- ▶ Otsustamine – kas suunata laps asendushooldusele või mitte
- ▶ Valimine – sobiva hoolduslahenduse leidmine
- ▶ Vaimne (emotsionaalne/psühholoogiline) üleminek – kohanemine perest asendushooldusele paigutamisega
- ▶ Kavandamine – individuaalse juhtumiplaani koostamine

Kõige olulisem on tagada, et laps teab, mis igal sammul toimub ning et tal on võimalus toimuvat mõjutada.

Minimaalselt peaksite te tagama, et lapsega oleks läbi arutatud järgmisel lehel esitatud skeemis välja toodud küsimused. Kui põhjalikult seda teha, sõltub lapse vanusest ja küpsusastmest.

” [lastel on] õigus olla paigutatud hoolekandeesutusse ainult eri valdkondade esindajate hinnangu põhjal kindlaks tehtud vältimatu vajaduse korral ja õigus vastava otsuse perioodilisele ülevaatusele; ülevaatuse käigus tuleb otsida olukorrale alternatiivseid lahendusi ja arvestada lapse arvamusega.”

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta

EBAKINDEL AEG

Asendushooldusele paigutamise aeg on lapse jaoks täis küsimusi, muresid ning kahtlusi. Sel ajal tehtud rasked otsused hakkavad oluliselt mõjutama tema tulevast arengut.

Selles peatükis käsitletakse mõningaid olulisi oskusi ja meetodeid, mida saate kasutada, et tagada laste õiguste järgimine kogu protsessi jooksul ning hiljem.

Te avastate, et nende meetodite ning oskuste kasutamine aitab ka teid ennast, kuivõrd inimesed on õnnelikumad nende otsuste tagajärjel, mille tegemisse neid kaasati. Sellega peaksid vähenema ka probleemid, mis kaasnevad lapse või noore asendushooldusele suundumisega.

Veenduge, et teete järgmist:

- ▶ Kaasake laps ja tema pereliikmed protsessi. Teavitage neid piisavalt ja arusaadavas keeles ning jätke neile aega info läbiarutamiseks.
- ▶ Kuulake nende küsimusi ja muresid ning kindlustage, et nad tunneksid, et nad tohivad neid vabalt esitada.
- ▶ Võtke lõpliku otsuse tegemisel arvesse nende eelistusi ja vajadusi.
- ▶ Hoidke neid kursis sellega, mis toimub ning miks asjad just niimoodi toimuvad.

MEELESPEA!

■ Andke neile teada, mida te teete ja kui sageli te nendega ühendust võtate. Ärge kunagi andke lubadusi, mida te ei suuda täita!

ESIMENE SAMM – OTSUS SUUNATA LAPS ASENDUSHOOLDUSELE

” Osalisriigid tagavad, et last ei eraldata vanematest vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui pädevad ametivõimud, kelle otsuseid võib kohtus uuesti läbi vaadata, otsustavad [...], et niisugune eraldamine toimub lapse huvides”.

ÜRO lapse õiguste konventsioon, artikkel 9

■ Lapse suunamine asendushooldusele on otsus, mida ei tohiks kunagi teha kergekäeliselt. Kui leidub võimalusi lapsele toe pakkumiseks pere keskel, tuleks seda alati teha, niikaua kui laps seda soovib ja see on tema parimates huvides.

” [Otsus] tuleb langetada range hindamise, planeerimise ja ülevaatamise tulemusena juba väljakujunenud struktuuride ja mehhanismide abil ning kus vähegi võimalik, lahendada multidistsiplinaarses meeskonnas piisavate spetsialistide poolt juhtumipõhiselt.

ÜRO juhised laste asendushoolduseks, juhis 56

” Asendushooldus peab olema erandlik meede, mille rakendamisel lähtutakse eelkõige lapse huvidest ja võimalikult kiirest edukast sulandumisest või tagasipöördumisest ühiskonda. Lapse lahutamine perekonnast peab tagama talle tema põhiõiguste täieliku kasutamise.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta

■ Ärge eeldage, et teate lahendusi ilma muid variante kaalumata! Lapse eraldamine pere keskelt on väga tõsine otsus.

- ▶ Kui asendushooldus tundub vältimatu, selgitage lapsele nii hästi kui suudate, miks selline otsus tehakse.
- ▶ Kinnitage lapsele, et segadus tema elus saab olema nii vähene kui võimalik.
- ▶ Tehke kõik, mida suudate, et tagada lapse heaolu ja ohutus.

TEINE SAMM – SOBIV HOOLDUSKESKKOND

■ Kui otsustatakse, et asendushooldus on lapse parimates huvides ning ainuke võimalus tema heaolu ja arengut tagada, tuleb otsida sobivaimaid võimalusi lapse ja tema õdede-vendade asendushooldusele suunamiseks. Tuleb kaasata ka muid asjasse puutuvaid osapooli, sest on oluline tagada, et uus hoolduskeskkond oleks lapsele sobiv ning parim võimalus tema põhivajaduste täitmiseks.

■ Last ja tema pereliikmeid tuleb hoida kursis kogu menetluse ja kõikide olemasolevate võimalustega. Nende arvamusi ja eelistusi tuleb arvesse võtta.

Hindamine tuleb läbi viia kiiresti, põhjalikult ja hoolega. See peaks hõlmama lapse kohest turvalisust ja heaolu ning tema pikaajalist hooldust ja arengut, käsitlema lapse isikuomadusi ja arengunäitajaid, rahvuslikku, kultuurilist, keelelist ja usulist tausta, perekonda ja sotsiaalset keskkonda, haiguslugu ning mis tahes erivajadusi.“

ÜRO juhised laste asendushoolduseks, juhised nr 57

■ Andke lapsele üks eksemplar trükises **“Tutvu oma õigustega!”** lk 18 olevast vormist. Nii saab laps mõelda selle üle, mis on tema jaoks oluline.

■ Teavita, arutle, kuula ära, võta arvesse ja anna ning küsi tagasisidet.

■ Leheküljel 31 olev kontrollnimekiri aitab teil tagada, et olete saanud teada, mis on lapse jaoks kõige olulisem.

■ Võtke seda kontrollnimekirja suunisena, mitte edu garantiina.

” Kui meid noorte hooldusasutusse saadeti, ei võetud arvesse meie arvamust selle kohta, millisesse keskusesse meid saata. Ei mõeldud sellele, et õed ja vennad peaksid kokku jääma.”

Asendushooldusel olev noor Horvaatiast

LASTE JA NOORTEGA RÄÄKIMINE

■ Hooldusvormi valimisel on lapse kaasamine väga oluline. Lõplik otsus peab neile sobima ja nad peavad teadma, et nende kõige tähtsamaid muresid või soovide arvesse võetud. Vähemalt peavad lapsed aru saama, millised on põhjendused nendega seotud otsuste taga.

■ Laste kaasamine tähendab nendega rääkimist. Õige rääkimine tähendab õiget kuulamist.

- ▶ Lihtne on lastega rääkida ja arvata, et oleme nende seisukohad ära kuulanud. Tõeline suhtlemine nõuab rohkem pingutust. Peame last tundma õppima ja tema usalduse ära teenima.
- ▶ Sageli tähendab õige rääkimine seda, et räägitakse sellest, millest laps tahab kõige enam rääkida, isegi kui see ei tundu teile käimasolevat protsessi arvestades kõige olulisem. Vahel tähendab see seda, et te räägite natuke teisiti, jagate lapsega enda kogemusi, tundeid, mõtteid või mälestusi.

■ Laste ja noorte tõeline kaasamine nõuab tõelist suhtlemist.

■ Suhtlemine omakorda tähendab...

- ▶ Laps peab aru saama, mida te püüate talle öelda või mida te püüate temalt küsida.
- ▶ Laps on valmis teid usaldama ja teie küsimustele ausalt vastama.
- ▶ Teie omalt poolt peate saadud vastused ära kuulama ja nendesse tõsiselt suhtuma.
- ▶ Laps peab olema veendunud, et te tõesti soovite teada, mida ta mõtleb.

■ Pidage meeles, et kui valite lapsele sobivat asendushoolduse keskkonda, peaksite püüdma leida püsivat kohta. Hoolduskoha sagedas muutumine kahjustab lapse arengut ja tema suutlikkust luua püsivaid ja tähendusrikkaid suhteid tema eest hoolitsevate inimestega.

” Järjepidevust lapse suhtes tuleb lubamatute viivitusteta hoida seeläbi, et ta naaseb kas oma tuumikperekonna või sugulaste juurde või, kui see osutub võimatuks, asendusperre või kui kehtib ülaltoodud lõige 20, stabiilsesse ja sobivasse asenduskodusse.

ÜRO juhised laste asendushoolduseks, juhised nr 59

— Vaadake allolevaid lauseid. Kas taoline "suhtlemine" tundub teile tuttav?

— On olemas mooduseid, kuidas muuta suhtlemist selliseks, et laps tõesti tunneks, et te temast hoolite

ja et tema vastused on teie jaoks tähtsad. Näidake lapsele, et te hoolite sellest, mida ta mõtleb ja et te soovite teda aidata.

■ Esitage küsimused teisiti! Püüdke välja uurida, kas mõni muu väljendusviis sobib suhtlemiseks paremini; kasutage teisi sõnu, joonistusi ja jutte. Kui laps ei soovi vastata, võtke endale aega tema usalduse võitmiseks. Rääkige iseendast ning öelge, kuidas teie reageerite, kui asjad lähevad valesti.

KONTROLLNIMEKIRI – LAPSELE PARIMA HOOLDUSVORMI LEIDMINE

Küsi lapselt:

- Kas tal on erisoove või -vajadusi.
- Mis teda kõige rohkem hirmutab?
- Kas on tähtis, et ta jääks samasse ümbruskonda või et ta käiks jätkuvalt samas koolis?
- Kui tal on ödesid-vendi, kas nad tuleks panna elama lapsega ühte kohta? Mida nemad tahavad?
- Mida teised pereliikmed tahavad ja kuidas nad saavad abiks olla?

Küsi iseendalt:

- Kellega te veel sellest rääkinud olete?
- Olete te kindel, et laps on teie jutust aru saanud? Küsi temalt, kuidas ta aru sai.
- Kas te olete kindel, et laps on teile rääkinud, mis tema meelest on tähtis? Öelge lapsele, et te kavatsete teha kõik, mida suudate, et tema soove arvestada.
- Mis on lapse parimates huvides? Kas laps on teie hinnanguga nõus? Kas suudate arusaamatused lahendada?

KOLMAS SAMM – ÜMBERKOLIMISE KERGENDAMINE

” Lapse suunamisel asendushooldusele peab olema äärmiselt hoolikas, taktitundeline ja sõbralik, kaasates spetsiaalse väljaõppe saanud töötajaid, kes ei kannu vormiriietust. ÜRO juhised laste asendushoolduseks, juhised nr 79

MÕNED TARKUSETERAD SOTSIAALTÖÖTAJATELT HORVAATIAS:

” Väga vähe on lapsi, kes ei suuda suhelda. Üldiselt nad reageerivad heale kohtlemisele ja suhtlemisele hästi. Lapsed suhtlevad õhinal ja ehitavad suhteid usaldusele.”

” Isegi kui te juba teate, mis otsuse te võiksite teha, on ikkagi oluline esitada lapsele küsimusi, et luua usaldust. Te peate looma emotsionaalset stabiilsust.”

” Kui me soovime, et lapsed oleksid meie poolel, peame me olema usaldusväärsed.”

■ Kui on juba tehtud otsus laps asendushooldusele suunata, ootab ees raske üleminekuaeg – lastel tekib kindlasti väga palju küsimusi, kahtlusi ja muresid. Lapsed ei pruugi teie tehtud otsusega nõustuda.

- ▶ Kui teil on õnnestunud luua lapsega head suhted, on see kasuks nii teile kui ka lapsele. Kui lapsed tunnevad, et olete ausad ja avatud ning nad usaldavad teid, siis on avameelne suhtlemine tõenäolisem.
- ▶ Niipea, kui teil endal on asjad selged, rääkige täpselt ka lapsele, mis teda ees ootab. Kui asjad ei ole veel ära otsustatud, öelge seda ka lapsele ning andke talle mingisugunegi ettekujutus, millal otsuseid tegema hakatakse.
- ▶ Väga oluline on, et laps teaks, mida teilt oodata, eriti mis puudutab teie tulevast suhtlust.
- ▶ Julgustage last, et ta väljendaks oma suurimaid soovide või muresid. Andke lapsele teada, et kunagi ei ole liiga hilja, et neid otsustamisel arvesse võtta!
- ▶ Kinnitage lapsele, et hoiate temaga ühendust ka siis, kui ta teie piirkonnast kaugemale suundub. Veenduge, et laps teab, kuidas teiega ühendust võtta ja julgustage, et ta seda teeks, kui tal selleks vähegi soov tekib.
- ▶ Koostage nimekiri teemadest, mis tuleks läbi arutada ning mõelge erinevatele juttudele, mida te võiksite kasutada siis, kui suhtlemine muutub raskeks.

USALDUSE TEKKIMINE

■ Lapse jaoks võib olla väga raske end kellelegi avada ja luua usaldust, mis on vajalik selleks, et väljendada oma soove, tundeid ja vajadusi. Võib olla vajalik proovida eri meetodeid, et teada saada, mis lapsele kõige paremini sobib.

■ Usalduslik suhe tähendab ka lapse privaatsuse austamist. Kui laps räägib teile millestki isiklikust, mida teie meelest on vaja jagada ka teiste spetsialistidega, selgitage seda lapsele ning rahustage teda, et sellest saavad teada ainult need, kellel seda tõesti vaja on.

” [Lapsel või noorel] on õigus austusele eraelu vastu, sealhulgas õigus suhelda isikuga, keda ta usaldab, ja pädeva organiga, kes annab talle konfidentsiaalset nõu tema õiguste küsimustes.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta

■ Usalduse loomine võtab palju aega, kuid on pingutust väärt.

**KUIDAS SOOVE
JA VAJADUSI
ESITADA?**

**MUUDA
KESKKONDA**

JOONISTA PILT

On teil
erisoove või
erivajadusi?

RÄÄGI LUGU

“Kui mina käisin koolis, kartsin ma loodusteaduste tundi. Ma närveerisin ja sain tihti enne tundi kõhuvalu. Mulle ei meeldinud see õpetaja ja mina ei meeldinud talle.

Minu puhul toimis see, kui sain peale tundi minna muusikaklassi ja elada trummi mängides välja kogu oma viha! Ma ei tea, mis minust ilma trummimänguta saanud oleks.

On sul midagi, mis sind aitab, kui oled endast väljas või vihane? Kas on midagi, mida sa tahaksid võimaluse korral proovida?”

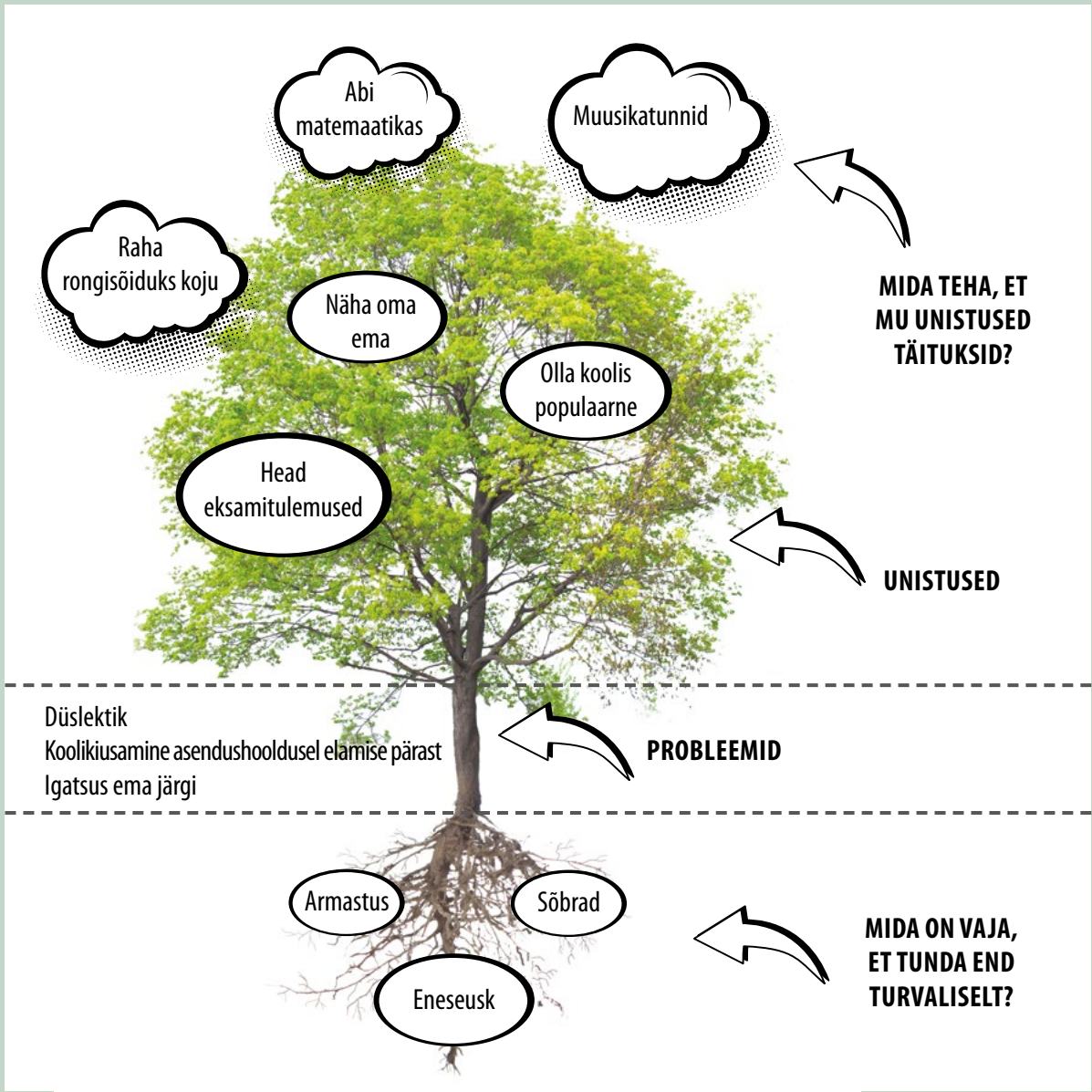
NELJAS SAMM – JUHTUMIPLAAN

■ Hea juhtumiplaan on pidevalt muutuv dokument! Lapse vajadused muutuvad ja muutuma peab ka juhtumiplaan. Võite kasutada järgmisel leheküljel näidatud joonist, et uurida valdkondi, kus lapsel on vaja tuge, kaitset või abi.

■ Juhtumiplaani koostamisse on nii teie enda kui ka lapse jaoks kasulik kaasata teisi laste valdkonna professionaale ning teha koostööd teiste valdkondadega. Väga oluline on, et vaatate juhtumiplaani üle regulaarselt, vähemalt iga kolme kuu tagant.

” Koostada tuleb individuaalne hooldusplaan, mis lähtub nii lapse võimete ja oskuste arendamisest ning tema iseseisvuse austamisest kui ka suhtlusest välisilmaga ja ettevalmistusest tulevaseks eluks väljaspool asutust.”

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta

VEENDUGE, ET JUHTUMIPLAANI KOOSTAMISE KÄIGUS:

- ▶ Toimub arutelu lapsega
- ▶ Toimub arutelu pereliikmete, õpetajate ja teiste inimestega, kes last tunnevad.

■ Lõpetuseks küsige, kas nad on nõus teie pakutud lahendusega või tuleb midagi lisada või muuta.

VEENDUGE, ET PLAANIS SISALDUVAD JÄRGMISED TEEMAD:

Lapse ohutuse ja kaitse eesmärgid

- ▶ Võimalikud ohu- või murekohad ja see, kuidas neid kontrollitakse ja nendega tegeletakse.

Arengueesmärgid

- ▶ Lapse tugevad küljed ja võimed, mida tuleks arendada. Kuidas seda teha.
- ▶ Asjad, mis on lapse jaoks rasked, sh akadeemilised, sotsiaalsed ja psühholoogilised raskused. Kuidas nendega hakkama saada.

■ Mis on see, millele laps kõige rohkem rõhku soovib panna?

Võrdõiguslikkuse eesmärgid

- ▶ Täiendav tugi, mida laps keele, kultuuri, tervise, puude või mõne muu asjaolu tõttu vajab. Küsige lapselt, kas peaks millelegi eraldi tähelepanu pöörama.

■ Pange kirja aeg, millal juhtumiplaan järgmine kord – kui vahepeal ei toimu olulisi muutusi – üle vaadatakse.

PIDAGE MEELES

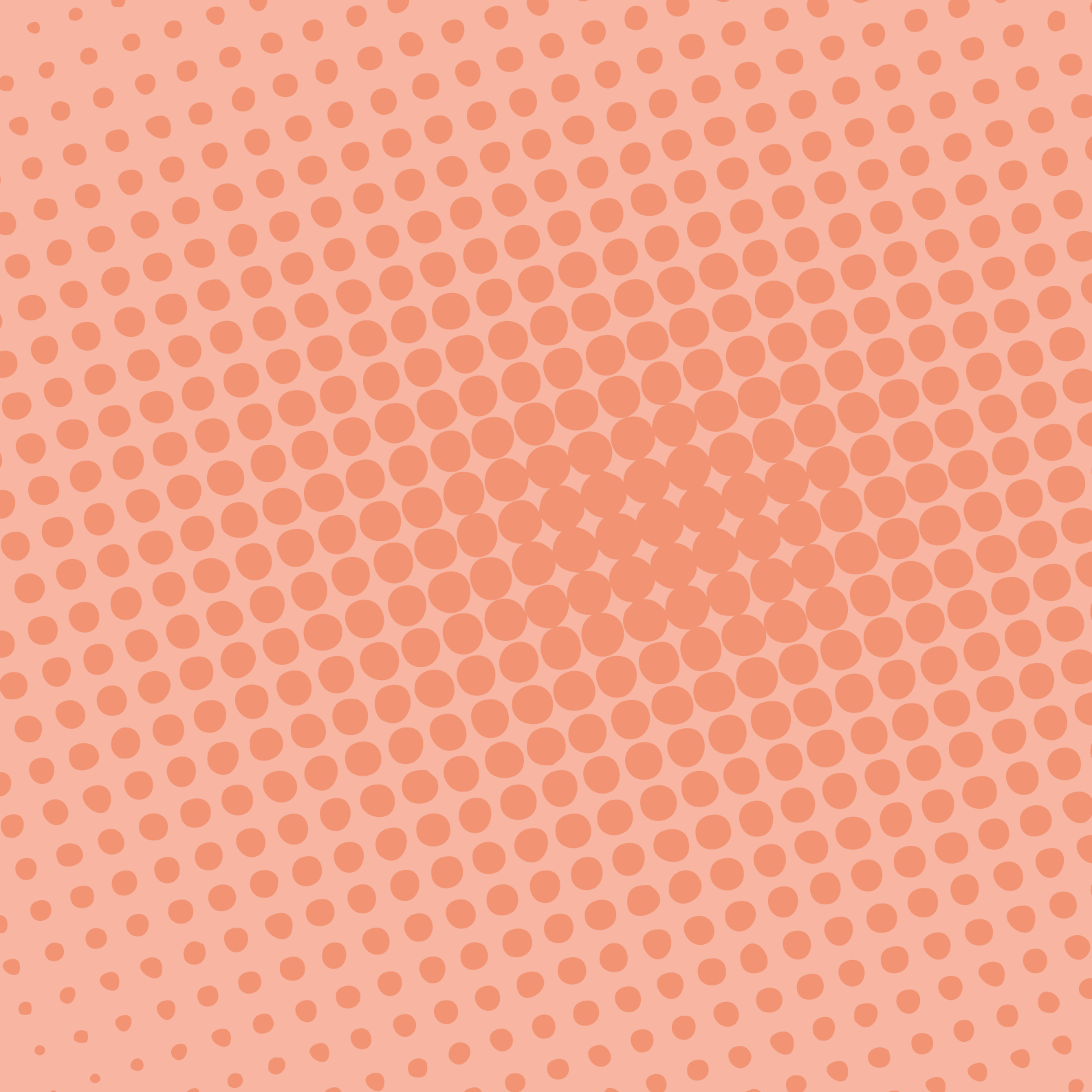
Koostage küsimused selliselt, et need oleksid kooskõlas lapse vanuse, arusaamisvõime, vajaduste ja oskustega jne.

Küsige, uurige, täpsustage! See, mida näete, pole alati kogu tõde!

Arutage otsused lapse ja tema perega läbi, see kergendab teie tööd.

Proovige erinevaid suhtlusvorme: joonistamist, lugusid, mängu, keskkonna muutmist.

Asetage end lapse olukorda, vaadake asju nende vaatenurgast!

4. peatükk

Asendushooldusel olemise aeg

LAPSE ÕIGUSTE PÕHINE LÄHENEMINE

MILLES SEE SEISNEB?

■ Lapse õiguste põhine lähenemine keskendub nii protsessile kui ka lõppsihile – mis see on ja kuidas seda saavutada.

- Lapse õiguste põhine lähenemine tagab, et kõik lapse õigused oleksid austatud ja kaitstud.
- See lähenemine tagab lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamise.

■ Loetelu peamistest laste õigustest on toodud leheküljel 16 (Mis õigused lastel on?). Loetelu juhtpõhimõtetest on esitatud leheküljel 24 (Lühike kontrollnimekiri otsustest ja tegevustest).

■ Selles peatükis tutvustatakse, mida lapse õiguste põhine lähenemine praktikas tähendab. Vaatluse all on mõned konkreetsed valdkonnad, kus küsimused või raskused tekkida võivad.

■ Kui te kahtlete, proovige lihtsat ja lühikest katset:

- Asetage ennast lapse olukordal!
- Kuidas te sooviksite, et teid koheldaks, kui oleks asendushooldusel olev laps?
- Mida laste õigused teie jaoks tähendavad?

■ Siit lugege, mida mõtleavad lapsed ja noored...

Austus

“Suhtuge noortesse kui isiksustesse, mitte kui asjadesse.”

Kaitse

“Lapsed on ühiskonnas nõrgemas seisus ja laste õigused pakuvad neile mõningast kaitset. Kuid need pakuvad kaitset ainult siis, kui lapsel on olemas keegi, kes teda toetab, kui neid õigusi rikutakse.”

Võrdsus

“Laste õigused on õigused, mille kasutamine teeb lapsed täiskasvanutega võrdseks.”

Ärakuulamine

“Kuulake lapsed ja noored ära ning alles pärast seda tegutsege.”

” Sotsiaaltöötajal on kohustus laps ära kuulata, sest tema tööks ongi last kuulata, austada ja aidata.”

Sotsiaaltöötaja Horvaatiast

AUSTUS – TEGEMIST ON ISIKU, MITTE TOOTEGA

■ Mõned inimesed teenivad austuse välja väga loomulikul viisil – nad on kas väga töökad, arvestavad teistega, on head sportlased või õpilased vms. Teiste puhul võib austuse tekkimine võtta kauem aega, kuna nende tugevad küljed on pealispinna all peidus.

■ Kõiki lapsi ja noori tuleb kohelda austuse ja väärikusega ning kõigil on õigus, et neist lugu peetakse. See on oluline osa tundest, et sind inimesena väärtustatakse. Ilma austuseta areneb lastel madal enesehinnang ning nad muutuvad sageli agressiivseteks või kinnisteks. Selleks, et end kaitsta, võivad nad teistest eralduda.

” Minu töö parim osa on tunne, mis kaasneb sellega, kui mul on õnnestunud aidata lapsel või noorel mõni probleem ära lahendada.”

Sotsiaaltöötaja Horvaatiast

■ Mis tunded teid ennast valdaks või kuidas käituksite, kui te arvaksite, et teised inimesed teie oskusi ega isikupära ei austa?

■ Kui me ei näita üles austust teiste inimeste suhtes...

- ▶ Siis ei saa me lapsi kaitsta ei nende endi ega teiste inimeste eest.
- ▶ Siis ei saa me aidata neil oma potentsiaali välja arendada ja teostada.
- ▶ Siis ei saa me eeldada, et nad osaleksid aktiivselt ja vastutustundlikult.
- ▶ Siis ei saa me oodata, et ka meid austatakse.

■ Laps, kes tunneb, et teda ei austata, tajub end maailmas üksi oleva ja teistest erinevana ning arvab, et teda ei armastata. Sellise lapsega on tõenäoliselt raskem tegeleda kui teiste lastega ja on ebatõenäoline, et ta ühiskonnale oma tõelist väärtust avaks.

■ Me ei hoolitse laste eest parimal võimalikul moel, kui me ei usu neisse, kui me ei julgusta neid nende kõige tugevamate külgedes, kui me ei toeta ega kiida nende väikestele edasiminekuetele rajanevaid jõupingutusi ning kui me ei näita neile välja, et nad on väärtustatud ja austatud.

■ Nõuandeid sotsiaaltöötajatelt:

- ” Üks 3-aastane laps oli raskesti taltsutatav ja hakkas teisi lapsi hammustama. Ta ei osanud suhelda ja me arvasime, et probleem ongi selles. Õpetasime talle oma tundeid sõnadega väljendama ja peatselt hammustamine lõppes.”
- ” Kui lapsed ei suuda ennast sõnadega väljendada, kasutan ma joonistusi, et nad saaksid oma tunnetest rääkida.”
- ” Oluline on lapsi ja noori väärtustada, aidata neil eneseusaldust kasvatada. Ma püüan rõhutada seda, milles nad head on ja alles siis käsitlen probleeme. Kiitmine on väga oluline. Liigne kritiseerimine ei anna tulemusi.”
- ” Oli üks tüdruk, kes oli proovinud ennast ära tappa. Ma palusin tal üles kirjutada, mis teda nutma paneb ja ta hakkas päevikut pidama. Ta andis oma päevikut lugeda sotsiaaltöötajale, keda ta usaldas. Tüdrukule meeldis päevikut pidada ja ta kirjutas oma tunnetest, meenutades ka raskeid aegu, kui ta oli väga väike.”

MIDA SEE TEIE TÖÖ JAKS TÄHENDAB?

Pidage meeles, et just nendel lastel, kellega teie töötate, on tõenäoliselt väga madal enesehinnang. **Pühendage aega, et näidata**, et neid väärtustatakse ja austatakse.

Suhelge ja looge lastega suhteid. Parim viis, kuidas lapse tugevaid külgi avastada ning lasta neil õnnelik olla, on neisse uskuda.

Vaadake pealispinna taha. Püüdke aru saada, miks laps just nii käitub, mis teda huvitab ja mis toob esile tema parimad küljed.

Kiitke ka väga väikseid arenguid – näidake lapsele, et olete tema pingutusi märganud ja teate, kui palju jõudu kulub, et oma käitumist muuta.

Ärge nõudke korraga liiga palju – aidake tugevdada tema enesekindlust, leppides kokku ülesannetes, mille puhul nii teie kui ka laps teate, et ta suudab neid täita.

Kui laps ebaõnnestub või kui ta tunneb, et ta ebaõnnestub, **leidke tema pingutustes midagi positiivset**. Uurige koos neid põhjuseid, miks ta ei saavutanud nii palju kui ta soovis ja seadke madalam eesmärk, et tema eneseusaldus taastuks.

Pidage meeles, et igas lapses on midagi, millest lugu pidada. Lapsed alles leiavad selles keerulises maailmas oma teed ja neil lastel, kellega teie töötate, on palju raskemad elukogemused kui enamikel teistel lastel. Suure tõenäosusega on nad ebakindlad ja neil on raske täiskasvanuid usaldada.

Uskuge nendesse lastesse ja ärge kandke kedagi maha.

VÕRDSUS

— Võrdsus ei tähenda, et kõik inimesed oleks täpselt samasugused. Ei leidu kahte ühesugust last ega kahte ühesugust täiskasvanut ning kindlasti ei ole täiskasvanud samasugused nagu lapsed!

— Inimõiguste või lapse õiguste puhul mõeldakse võrdõiguslikkuse all mittediskrimineerimist.

- ▶ See tähendab, et keegi ei pea olema ebasoodsamas seisundis omaduste pärast, mis parajasti asjasse ei puutu (näiteks sugu, rahvuslik või rassiline päritolu, usk või veendumus, puue, seksuaalne sättumus, sooline identiteet).
- ▶ See tähendab, et iga laps on eelkõige isiksus. Ükskõik, millised on konkreetse lapse eriomadused, eelistused või võimed, peavad neil ikkagi olema võrdsed õigused ja võimalused.

— Võrdsus ehk mittediskrimineerimine on üks ÜRO lapse õiguste konventsiooni läbivatest põhimõtetest.

” [Valitsused] võtavad tarvitusele kõik vastavad abinõud, et tagada lapse kaitse igasuguste diskrimineerimis- ja karistusvormide eest tema vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundi, tegevuse, vaadete või nende tõekspidamiste pärast.

ÜRO lapse õiguste konventsioon, artikkel 2

MIDA SEE TEIE TÖÖ JAKS TÄHENDAB?

MITTEDIKRIKIMINEERIMINE

■ Mittediskrimineerimine tähendab, et me ei tohi teha ennatlikke järeldusi laste kohta nende nahavärvi, kehalise puude, rahvusliku tausta, usuliste veendumuste, soo, perekondliku tausta, keeleoskuse, sõpruskonna, varasema elu või mis tahes muul põhjusel.

■ Ei tohi teha ennatlikke järeldusi!

” Ivanil on õpiraskused. Ta ei suuda üksinda arvutit kasutada ja see ei huvita teda ka.”

- ▶ Mittediskrimineerimise põhimõtte järgimine tähendab, et me ei tohi lapsi kohelda erinevalt ainult sellepärast, et oleme nende kohta midagi oletanud.

■ Ei tohi teha otsuseid, mis tuginevad meie ennatlikel järeldustel!

” Jasna on ringiliikuvast perest. Nüüdseks on tema pere tõenäoliselt juba edasi liikunud. Pole mõtet püüda nendega ühendust võtta!”

- ▶ Mittediskrimineerimine tähendab, et kui lapsel või noorel on vaja erilist ja seetõttu teistsugust tuge, et tema vajadusi täita või et pakkuda talle samu võimalusi kui teistele, peame me tegema kõik, mis meie võimuses, et talle taolist tuge pakkuda.

■ Pakkuge erivajadustega lastele või noortele lisatuge ja lisahoolitsust!

” Afshan on põgenik Afganistanist. Ta ei saa eriti vene keelest aru, seega pakume talle keelelist tuge, et ta suudaks klassis teistega sammu pidada.”

■ Pidage meeles, et sageli on suhe sotsiaaltöötaja ja lapse vahel ebavõrdne. Seetõttu on oluline, et me austaksime lapse ja noore õigusi kogu hooldusmenetluse jooksul. Staatuse ebavõrdsus ei tohiks ialgi tekitada absoluutset ebavõrdsust.

■ Kas teile meenub mõni juhtum, kus teiegi olete sarnaseid ennatlikke järelusi teinud? Mõelge oma veendumustele seoses järgneva:

- ▶ põgenikud ja liikuva eluviisiga inimesed
- ▶ inimesed, kellele riigikeel ei ole emakeel
- ▶ õpiraskustega lapsed
- ▶ eriliste usuliste veendumustega lapsed
- ▶ tüdrukute või poiste tegelikud vajadused ja valikud
- ▶ kultuuriline või rahvuslik identiteet
- ▶ sooline või seksuaalne sättumus

DISKRIMINEERIMISEGA TEGELEMINE

” Anyal on füüsiline puue, nii et ta ei tahaks sportlikes tegevustes kaasa lüüa. Sporditundide ajal võiks ta joonistada.”

■ Aga võib ka nii...

” Sellel veerandil on spordialaks ujumine ning Anya füüsiline puue ei tähenda, et ta ei saaks ujuda! Ehk on see midagi, milles ta on tubli.”

■ Ärge tehke ennatlikke järelusi selle kohta, mida (puudega) lapsed võivad teha ja mida mitte!

” Anya tahab olla koos teiste lastega ja talle ei meeldi, et teda koheldakse erinevalt. Ehk leidub mõni viis, kuidas teda kaasata – näiteks võib ta jalgpallimängus kohtunik olla.”

■ Püüdke kaasata lapsi, kes paistavad olevat teistest erinevad, isegi kui te peate selleks erinevaid ülesandeid välja mõtlema.

” Anya ei armasta joonistada ja parema meelega loeks ta raamatut või mängiks pilli.”

■ Kui lapsele on vaja teistsugust tegevust pakkuda, KÜSIGE lapselt, mida ta tahaks teha.

” Anya tahaks sporti teha ja ta saab sellega ka hakkama. Ehk leidub ümbruskonnas teisigi puudega lapsi ja te võiks aidata korraldada paraolümpia-taolisi spordiüritusi.”

■ Pidage meeles, et kõik lapsed vajavad teie tuge ja neil on sellele õigus.

LASTE ÄRAKUULAMINE – ASENDUSHOOLDUSEL VIIBIVATE NOORTE KOMMENTAARID

Kuulmine ja kuulamine on kaks eri asja

- ” Mul olid mõned kaebused, kuid keegi ei kuulanud mind ära ega võtnud neid tõsiselt.”
- ” Ma tahtsin töötada ja tegin ettepaneku teha tööd, mida oleksin suutnud teha. Minu ettepanekusse ei suhtunud tõsiselt ja mulle anti töö, mida ma ei osanud teha. Minu ettepanekut ega arvamust ei arvestatud.”
- ” Esitasin mõnikord oma arvamuse ja see lükati tagasi ilma igasuguse selgituseta.”

■ Olete te kunagi tundnud, et räägite kellegagi ja sõnum ei jõua kohale?

■ Laste ja noorte tõeline kuulamine on vajalik nii selleks, et tegeleda nende vajaduste, lootuste ja hirmudega, kui ka selleks, et lasta neil tõeliselt osaleda. Kui laps tunneb, et tema arvamusi ei kuulata ega võeta arvesse, kaotab ta huvi osaleda ning see sõna kaotab tema jaoks tähenduse.

■ Kuulamine ei ole alati kerge! See nõuab kesken- dumist, tähendab palju enamat kui kuulmist ning vajab avatud meelt, kannatlikkust ja varjatud tunnete, vajaduste või sõnumite äratundmist. Järgmisel kahel leheküljel on toodud näiteid sellest, kuidas me last ei kuula. Võib-olla soovite heita pilgu peale ka leheküljele 54 (Asendushoolduselt elluastumine), kus uuritakse, kuidas saame hakata lapsi paremini kuulama ja nende arvamusi tõsiselt võtma. Mõlemad on tegelikult osalemiseks tähtsad.

■ Vaadake järgmisi näiteid selle kohta, kuidas ei kuulata.

**LAPS EI SAA TEIE TÄIELIKKU
TÄHELEPANU, SEST TEIE MÕTE ON
MUUDE TEEMADE JUURES.**

**PÜÜDKES KESKENDUDA SÕNUMILE, MIDA
EDASTATAKSE! TE EI KUULE, MIDA LAPS
ÜTLB, KUI TE EI SUUNA LAPSELE OMA
TÄIT TÄHELEPANU.**

Ei tea, kas ma saaksin
täna varem ära minna,
et oma haiget ema
külastada.

Mul on raskusi ühe
teise lapsega...

Kas sul on mõni mure,
millest sa tahaksid minuga
rääkida?

**LAPSE ÕELDU VÕTMINE
SÕNA-SÕNALT.**

**PÜÜDKE JÄLGIDA KA MUID MÄRKE,
MIDA LAPS VÄLJA SAADAB.
KASUTAGE JÄTKUKÜSIMUSI VÕI
TÄPSUSTUSI, MIS AITAKS LAPSEL
OMA MÕTETEST VÕI TUNNETEST
SELGEMALT RÄÄKIDA.**

Õpetaja nägubab
minuga ja ei aita mind,
kui ma hätta jään.

Kõik on hästi, mulle
lihtsalt ei meeldi
matemaatika.

Mulle räägiti sinu käitumisest
matemaatikatunnis. Räägi
mulle, mis sulle seal ei meeldi?

Mitte ainult oma ema
ja mitte ainult kord
aastas!

Tahaksin oma perekonda
palju sagedamini näha.

**LAPSE SÕNADEST VALESTI
ARUSAAMINE.**

**MÕELGE, MIDA LAPS PÜÜAB
KÜSIDA JA PEEGELDAGE
TEMA RÄÄGITU TALLE TEISTE
SÕNADEGA TAGASI.**

Olgu, püüame korraldada
nii, et sinu ema tuleb sulle
sünnipäeval külla.

Ma ei ole siin õnnelik.
Ma ei meeldi mitte kellelegi
ja ma tunnen puudust oma
parimast sõbrast.

Ma soovin selle olukorra
kohe lahendada. Ma olen
masenduses ja jooksen ära,
kui midagi ei muutu.

**OSKAMATUS HINNATA, KUI TÄHTIS
SEE ON, MIDA LAPS ÜTLEB.**

**PÜÜDKE HINNATA, KUI KIIRE LAPSEL
SELLEGA ON, ET TA ÄRA KUULATAKS JA
TEMA MUREGA TEGELETAKS. KUI TE
KAHTLETE, SIIS KÜSIGE!**

Olgu,
saada mulle selle kohta meil,
sest ma pean praegu ära
kiirustama.

” [tunnustada tuleb järgmisi hoolekandeesutustes kasvavate laste eriõigusi:] õigust suhelda regulaarselt oma perekonnaga ja teiste asjassepuutuvate isikutega; seda suhtlust võib piirata või välistada ainult lapse huvidest lähtuvalt.”

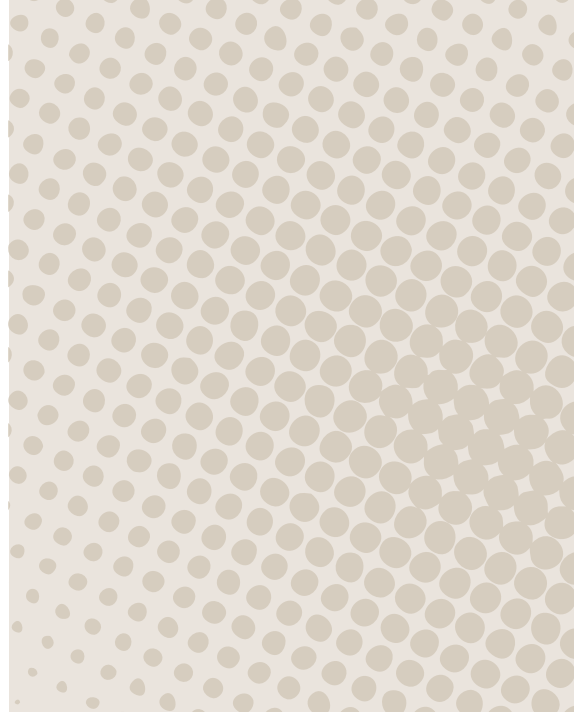
Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta

KAITSE JA TUGI

” Aga kui sotsiaaltöötaja ütleks, et ta teeb sinu nimel otsuseid, sest ta kardab, et sa ise teeksid tõsise vea?”

MIDA RÄÄGIVAD NOORED

- ▶ “Täiskasvanud arvavad, et neil on alati õigus. See mõjutab laste enesekindlust. Tegelikult peaksid nad seda enesekindlust kasvatama.”
- ▶ “Usaldus on oluline teema – meid tuleks usaldada, et me saaksime ise otsuseid teha.”
- ▶ “Me õpime oma vigadest!”

— Lapse eest vastutajate jaoks on lapse kaitsmine üks kõige olulisemaid ülesandeid ja võib-olla ka ainuke õigustus, miks laps perest eemaldada. Kuid lapse kaitse tagamine hooldusel oleku ajal võib osutuda raskeks, sest see võib minna vastuollu teiste põhiõigustega.

— Konkreetsemalt võib vajadus tagada lapse ohutus ja ellujäämine minna mõnikord vastuollu vajadusega kaasata lapsed neid puudutavate otsuste tegemisse ja nende soovide arvestamisega. Traditsiooniliselt peetakse olulisemaks täiskasvanu hinnangut lapse ohutusele ja ellujäämisele. Tõelise ohu korral kehtib see ka lapse õiguste põhise lähenemise puhul. Tähtis on tegutseda lapse parimates huvides!

— Tasakaalu saavutamine erinevate õiguste vahel võib olla keeruline ning lahendused ei ole alati endastmõistetavad.

TASAKAALU LEIDMINE LAPSE OHUTUSE JA LAPSE ARVAMUSTE VAHEL

RÄÄGIB SOTSIAALTÖÖTAJA

” Üks 16-aastane tütarlaps oli suhtes 36-aastase mehega. Kõik püüdsid teda veenda, et see ei ole talle hea, kuid midagi ei saanud teha. Parimaks lahenduseks oli tütarlapslega edasi suhelda.

Tütarlaps on nüüd 19 ja ei ole enam selle mehega koos. Ta hoolitseb väga oma tervise eest – suhe selle mehega oli talle õppetunniks, kuidas vältida soovimatut rasedust.

Me peame lapsega iga hinna eest edasi suhtlema isegi siis, kui me ei ole nõus tema valikutega. Lapsed peavad õppima vastutama ja meie peame kohandama oma tuge vastavalt lapse vanusele ja küpsusastmele.”

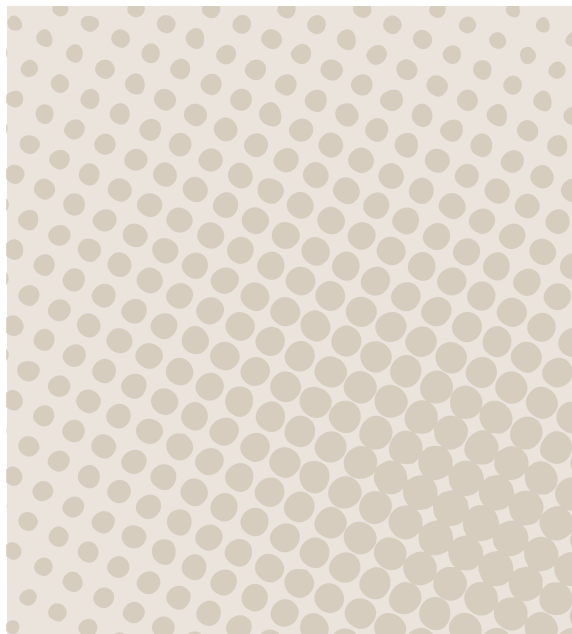
- ▶ Mõnikord võib laps mõne otsusega kaasnevaid ohte või riske teada paremini ja lapse otsus võibki olla kõige õigem.
- ▶ Kui ohu võimalus ei ole väga suur või kui risk või oht ei ole väga ulatuslikud, võib see, kui lapsed ja noored võtavad vastutuse oma otsuse ja selle tagajärgede eest, olla olulisem kui see, et täiskasvanud neid kontrollida saaksid. Paljudi sõltub lapse vanusest ja küpsusastmest, kuid kõik lapsed peavad õppima vigu tegema ja nendest taastuma. Te võite neid selles aidata.
- ▶ Sundides last või noort tegema midagi, mida ta ei taha, võib see kaasa tuua selle, et ta on teie korralduse vastu, ent salaja, ilma teiepoolse toeta. Sellega tekivad täiendavad ohud.
- ▶ Lapse või noore soovidega vastuollu minek või nende ignoreerimine võib kaasa tuua selle, et ta ei usalda teid enam. Sellel omakorda võivad olla tõsised tagajärjed lapse ohutusele ja arengule teistes valdkondades.

MIDA SEE TEIE TÖÖ JAKS TÄHENDAB?

- ▶ Püüdke suhtuda taolistesse otsustesse avatud meelega ja kuulake laps korralikult ära. Otsustage alles siis, kui olete lapse arvamuse ära kuulanud.
- ▶ Rääkige kõik rasked otsused lapsega läbi ja muutke nad teadlikuks võimalikest ohtudest. Kui ohud on tõelised, nõustub laps tõenäolisemalt teie otsusega või vähemalt käitub sellekohaselt.
- ▶ Kus võimalik, kaasake otsuse tegemisse ka teisi inimesi, et esindatud oleksid erinevad arvamused ja vajadusel saaksid ka teised inimesed last toetada. Lapse pere, õpetajad või muud täiskasvanud, keda ta usaldab, võivad teatud otsuste tegemisel abiks olla.
- ▶ Kui teil ei õnnestu last ümber veenda, et ta ei teeks midagi, mis teie arvates ei ole õige, siis esitage küll oma arvamus, kuid öelge ka, et toetate last igal juhul. Pakkuge seda tuge ka tegelikult, eriti siis, kui asjad ei lähe nii, nagu soovitud.
- ▶ Kui teie arvates on lapse parimaid huve silmas pidades tõesti vajalik tegutseda tema arvamusi mitte arvestades, püüdke talle selgitada, miks te seda teete. Oma tegevuse selgitamine aitab teil säilitada usaldussuhet lapsega.

PIDAGE MEELES!

Asendushooldusel viibivate laste ja noorte paindlikkuse arendamine ja positiivsete tulemusteni jõudmine eeldab mitme teguri kooskõla. Paindlikkuse ja positiivsete tulemuste saavutamisel on äärmiselt tähtis, et lastel ja noortel oleks asendushoolduse ajal hea ja lähedane suhe vähemalt ühe täiskasvanuga.

5. peatükk

Asendushoolduselt elluastumine

LAHKUMISE ETTEVALMISTAMINE

— Noorte elluastumist asendushoolduselt täiskasvanute maailma tuleks hakata ette valmistama peaaegu kohe, kui laps asendushooldusele saabub. Hoolduselt lahkumine võib noortele olla murettekitav väljavaade ja selleni kuluv aeg täis küsimusi ning ängistust. Tõenäoliselt vajavad noored rahustamist ja selgust sellistes küsimustes nagu: kus nad elama hakkavad, kas nad saavad tuge ja kas nad saavad jätkuvalt suhelda oma hooldaja või sotsiaaltöötajaga.

— Lapse õiguste põhine lähenemine, kui seda korralikult järgitakse, loob täiskasvanuella üleminekuks head eeldused.

NELI PEAMIST ÕIGUSTE LIIKI

— **Ellujäämisõigus:** täidetud peavad olema lapse või noore peamised tervise ja toitumisega seotud vajadused.

— **Arenemisõigus:** lapse eest hoolitsemine ja talle antav haridus peavad tagama baastadmised põhivaldkondades ja võimaldama tal oma võimeid edasi arendada.

— **Õigus kaitsele:** last tuleb kaitsta vägivalla ja kuritarvitamise eest kogu hooldusel oleku aja jooksul.

— **Osalemisõigus:** last tuleb harjutada sellega, et temaga peetakse nõu ja et ta ise vastutab. Laps peab tundma, et tema arvamus ja panus on oluline ning väärtuslik.

— Kui last või noort on võetud kui isiksust, koheldud teda lugupidavalt ning arvestatud tema soove, vajadusi ja võimeid, peaks see looma füüsilise ja psühholoogilise turvatunde, mis aitab edasises elus palju.

ASENDUSHOOLDUSELT ELLUASTUMISE AJA ERIVAJADUSED

— Kui läheneb hetk, mil noor peab asendushoolduselt ellu astuma, tuleks teda üha enam julgustada ise otsuseid tegema ja oma tegevuse eest vastutust võtma. Hooldustöötajate tugi ei tohiks väheneda, kuid muutuda võib selle iseloom. Hoolimata suurenevast iseseisvusest vajab noor ikka veel suuniseid ja kindlust, et ta võib pöörduda inimeste poole, keda ta usaldab.

” Tuleb teha eraldi jõupingutusi, et võimaluse korral saaks iga laps eraldi pühendunud inimese, kes muudab lapse hoolduselt lahkumise kergemaks.”

ÜRO juhised laste asendushoolduseks, juhis nr 132

INFO JA TEGEVUSTE KONTROLLNIMEKIRI

— Ajal, kui noor valmistub asendushoolduse süsteemist lahkuma, on kindlasti kasulik temaga alljärgnev nimekiri läbi arutada. Noor peab ennast igas punktis kindlalt tundma. Te võite talle anda voldiku **“Tutvu oma õigustega!”** leheküljel 30 sisalduva järeelhoolduse plaani koopia.

” Ma muretsen hoolduselt lahkumise pärast. Teiselt poolt ma ka ootan, et saaksin ise otsuseid tegema hakata.”

Hoolduselt lahkuja Soomest

TEEMAD, MIS TULEB LÄBI ARUTADA

- ▶ Kindlustage, et noor tõesti teab, mida ta järgmisena tegema hakkab.
- ▶ Veenduge, et noorel oleks turvaline koht, kus elada.
- ▶ Veenduge, et noor teaks, millele tal pärast hoolduselt lahkumist õigus on.
- ▶ Kindlustage, et noorel on piisavalt teavet nende õiguste kasutamiseks.
- ▶ Kindlustage, et noorel oleks baasoskused iseseivaks eluks: nt söögitegemine, toimetulek rahaga, blankettide täitmine ja üldteenusettevõtetega suhtlemine.
- ▶ Kindlustage, et noor teaks, kellega ühendust võtta, kui tal on pärast hoolduselt lahkumist abi vaja ja veenduge, et tal on olemas vajalikud kontaktandmed.
- ▶ Kindlustage, et noor teaks, kuidas teiega ühendust saab võtta.
- ▶ Kindlustage, et noor teaks, et hoolduselt lahkumisega tema õigused ei kao. Inimõigused kehtivad ka pärast 18-aastaseks saamist.

— Kindlustage, et noorel on teave selle kohta, kuidas haridusteed jätkata ja tööd leida.

ELLUASTUMISKAVA KOOSTAMISE PÕHIPUNKTID

■ Elluastumiskava koostamisel on teatud põhipunktid, mida tuleb meeles pidada. Kui neid arvestada, on teil mitte ainult kergem keskenduda oma tööle noorega, vaid te kindlustate ka, et ta on iseseisvaks eluks ette valmistatud. Elluastumiskava tuleb regulaarselt üle vaadata, et see tõesti peegeldaks noore vajadusi.

■ Hoolduselt lahkuval noorel peaks olema õigus, et tema vajadusi arvestatakse ja et ta saab asjakohast hooldusjärgset tuge kooskõlas eesmärgiga aidata tal pöörduda tagasi perekonda ja ühiskonda (vt Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta).

OSALEMINE

■ Tuleb kindlustada, et noor osaleb elluastumiskava koostamises. Noored peavad teadma, mis toimub ja olema sellesse protsessi kogu aeg aktiivselt kaasatud. Kui noorele anda kava koostamisel aktiivne roll, aitab see kaasa elluastumiskava edukusele. Kaasamine peab alati olema tõeline, noortesõbralik ja eakohane. Hooldustöötajad peavad hoolduselt lahkuvaid noori käsitlema kui oma vajaduste kõige paremaid tundjaid ja oma elu tegelikke eksperte.

ELUASE

■ Ohutu, hästi hooldatud ja taskukohase eluaseme tagamine on elluastumisel tähtis. Eluaset tuleks otsida vastavalt noore vajadustele – näiteks, kas see asub tema kooli, pere ja sõprade lähedal? Kas see asub turvalises piirkonnas? Kas kinnistut on kontrollitud ehituskahjustuste osas? Kas eluase on piisavate põhimugavustega nagu küte, vesi, elekter või gaas?

HARIDUS

■ Hariduse omandamine on iseseisvuse saavutamisel oluline samm. Võimalus pühenduda täielikult õpingutele on tähtis noorte inimeste edasiseks arenguks ja iseseisvaks eluks. Te peaksite vestlema noorega tema tulevikupüüdlustest ja sellest, mis tuge ta oma eesmärkide saavutamisel vajaks. Noorte koolist väljalangemise ennetamiseks peaksite te nii varakult kui võimalik tuvastama võimalikud õppimise või sotsiaalsusega seotud raskused ning tagama tugi-teenuste olemasolu, et noored ei jääks haridusest kõrvale. Haridusest või koolitusest kõrvale jäänud noori tuleks alati toetada, kui nad otsustavad uuesti õppima asuda.

TÖÖHÕIVE

■ Kuigi teie ei vastuta noorele töö leidmise eest, peaksite te noort selles igakülgset toetama. Veenduge, et ta oskaks oma CV-d koostada või minge temaga kaasa tööturuasutusse või töövestlusele.

TERVISHOID JA HEAOLU

Asendushoolduselt elluastumine võib noore jaoks olla nii põnev kui ka ängistav aeg. Kindlustage, et nad tunneksid ennast piisavalt turvaliselt, et teile usaldada oma mured, kui neid on. On ülioluline, et käsitleksite noorte muresid ülimalt lugupidamise ja delikaatsusega. Teemad, mis on seotud noore tervise ja heaoluga, tuleb kavasse alati sisse kirjutada.

TEAVITAMINE

Asendushoolduselt lahkuvatel noortel peaks olema täielik teave oma piirkonna teenustest nagu majutus, tervishoid, sotsiaalkindlustus jne. Noored peaksid teadma oma sotsiaalseid õigusi ning omama ligipääsu teenustele, mille kaudu neid tagada.

Võite kasutada järgnevat kontrollnimekirja kiire võrdlusmaterjalina, et kindlustada elluastumiskava praktilisus, realistlikkus ja noore osalus selles.

KONTROLLNIMEKIRI – ELLUASTUMISKAVA PÕHIPUNKTID

Kontrollnimekiri – elluastumiskava põhipunktid	
Praktilisus	Kas hoolduselt lahkumise kava on piisavalt praktiline ja kas selles rõhutatakse iseseivaks eluks vajalike praktiliste ülesannete täitmist?
Osalus	Kas noor on kava koostamisse igakülgset kaasatud? Kas ta on kava koostamisel võrdne partner?
Teostatavus	Kas kavas toodud eesmärgid on noorele saavutatavad ja kas tal on olemas nende saavutamiseks vajalik tugi?
Jõustamine	Kas kavas rõhutatakse noore tugevaid külgi ja antakse võimalusi tegeleda nõrkade külgedega?
Jätkusuutlikkus	Kas kava annab noorele selge suuna, et iseseisvas elus vastu pidada?

ISESEISVA ELU OSKUSTE ARENDAMINE

Iseseisva toimetuleku oskuste arendamine on edukaks üleminekuks hoolduselt välismaailma ülimalt tähtis. Noored peaksid tundma end otsuseid vastu võttes hästi. Neid oskusi peaks õpetama juba lapse asendushooldusele paigutamise ajast.

Iseseisva elu oskused on seotud elluastumiskavaga ja nii oskusi kui ka kava tuleks hinnata samaaegselt. Iseseisvus ei pruugi olla kõigi noorte jaoks koheselt saavutatav. Oluline on see, et me ei saadaks noort välja ebaõnnestuma, seades talle saavutamatud või ebarealistlikke eesmärke. Sel puhul võivad kuni täieliku iseseisvumiseni olla abiks tugiteenustega pool-iseseisvad elukohad.

Iseseisvus tähendab seda, et saadud kogemustega on võimalik oma elu elada.

Asendushoolduselt lahkuv noor Serbiast

**MÕELGE SELLE ÜLE,
KUIDAS TEIE TEGELEKSITE
NENDE JUHTUMITE PUHUL
NOORTE VAJADUSTEGA?**

Ma soovisin olla informeeritud ja kaasatud kogu aeg, sest lõppude lõpuks on tegemist ju minu eluga!

Asendushoolduselt lahkuv noor Horvaatiast

■ Käesolev kontrollnimekiri ei ole ammendav, aga kindlasti peaks tähelepanu pöörama järgnevale.

Eluase

- ▶ Enda kui üürniku õiguste teadmine
- ▶ Aru saamine üürilepingu sisust
- ▶ Kelle poole pöörduda eluasemega seotud küsimustes

Majandamisoskused, et saada hakkama järgnevaga

- ▶ Majapidamisarved (iganädalased ostud, mugavusteenuste arvete maksmine jne)
- ▶ Üürimakse (korter, maja või majaosa)
- ▶ Transpordikulud (transport kooli või tööle jne)

Haridus

- ▶ Toetus koolis või kõrgkoolis käimiseks
- ▶ Teadmine, kes on koolis tuutor, ja valmisolek probleemide korral tema poole pöörduda
- ▶ Saavutatava hariduskava koostamine, et tagada noore püsimine koolis

Tööhõive

- ▶ Abi CV ja töökoha taotluste koostamisel
- ▶ Oma õiguste tundmine töötajana
- ▶ Abi töövestlustel ja tööhõiveasutustes käimisel

Tervis ja heaolu

- ▶ Oma hambaarsti ja perearsti kontaktandmete teadmine
- ▶ Inimene, keda usaldada, kui ollakse ärevuses, mures või endast väljas
- ▶ Kui noorele on välja kirjutatud ravimid, siis tuleb tagada, et ta on suuteline neid võtma ja saama retsepte

■ Alguses on noorel vaja abi, et oma eluaset ülal pidada. Muuhulgas tuleb tagada, et noor oleks teadlik oma õigustest üürnikuna ja et tal oleks praktilised teadmised majapidamisest, näiteks sellest, millal ja kuhu arveid maksta jne.

SOOVITUSED ISESEISVALT ELAVATELT NOORTELT

■ Noortel on vaja:

- ▶ positiivset ja julgustavat tuge
- ▶ õpetust, julgustust ja tuge koolitee jätkamiseks
- ▶ teadmisi iseseisvas elus toimetulekuks
- ▶ turvalist eluaset
- ▶ teada oma õigusi
- ▶ abi töö või praktikakoha leidmisel
- ▶ olla ära kuulatud, toetatud ja lohutatud

Lisa 1

Mõistete seletus

Asendushooldus

■ Vanemliku hooleta jäänud laste ja noorte hooldamine. Asendushooldusele suunamises lepib kokku või selle määrab haldus- või kohtuasutus. Asendushoolduse puhul on oluline, et isegi siis, kui laps on vanemliku hoolitsuseta, peaks ta ikkagi elama kodus keskkonnas, milleks võib olla eestkostepere, kasupere, asenduskodu või muu lahendus, mis tagab lapsele stabiilsuse, ohutuse ja toe.

Lapse parimad huvid

■ Täiskasvanud peaksid tegutsema lapse huvides. Tehtud otsustel peab olema suurim positiivne mõju laste ja noorte arengule. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et lapsed ja noored oleksid otsuste tegemisse kaasatud.

Laste hoolekandeteenused

■ Asendushooldusel olevate laste eest vastutab kohalik omavalitsus, kelle ülesandeks on tagada, et kõigil asendushooldust vajavatel lastel oleks sobiv hoolduskeskkond, kus nad saaksid mugavalt ja turvaliselt elada. Selleks vajalike tingimuste täitmist kontrollib kohalik omavalitsus regulaarselt. Laste hoolekande korraldaja soovib hooldusel olevatele lastele ja noortele parimat ja on tema otsustada, millal võib laps oma päritoluperesse tagasi pöörduda.

Asendushoolduse ülevaatamine

■ Asendushoolduse regulaarne ülevaatamine toimub individuaalse juhtumiplaani kaudu. Selles osalevad laps või noor, hooldustöötaja ja muud spetsialistid, kes arutavad läbi valikud ja võimalused – näiteks võimalus pöörduda tagasi päritoluperekonda, vajadus muuta olemasolevat hoolduskorraldust, kooli valik jne.

Asendushoolduse osutaja

■ Laste ja noorte eest hoolitsevad täiskasvanud. Lapse kasvatajaks võib olla bioloogiline lapsevanem või vastava koolituse saanud täiskasvanu, kelle töö suhtes toimub järelevalve ja kes saab tuge teistelt kutseala töötajatelt. Asendushoolduse ajal peaks lapse eest hoolitsev isik vahetuma nii harva kui võimalik.

Juhtumiplaan

■ Kava selle kohta, kuidas sotsiaalteenuste osutajad laste ja noorte eest parimal viisil hoolitseda saavad ning oleks tagatud, et kõik need, kelle ülesanne see on, teaksid, mida teha.

Asendushooldust kavandav meeskond

■ Siia kuuluvad sotsiaaltöötaja, päritolupere liikmed, asendushooldust osutavad isikud ja teised spetsialistid, kes on kaasatud lapse või noore hooldust puudutavate otsuste tegemisse. Meeskond peaks asendushooldusel viibiva lapse või noorega tegema koostööd kõikides hooldust puudutavates otsustes.

Laps

■ Laps on defineeritud kui alla 18-aastane isik. Üle 12-aastased lapsed võivad eelistada, et neid kutsutaks teismelisteks või noorteks. ÜRO nimetab noorteks inimesi vanuses 15–24.

Vanemliku hoolitsuseta lapsed

■ Lapsed, kes mingil põhjusel ei ela koos oma vanematega.

Lapse õigused

■ Lapse õigused on laste **inimõigused**, mille puhul pööratakse tähelepanu alaealiste erikaitsesele ja hoolitsusele ja mille alla kuuluvad õigus suhelda mõlema **vanemaga**, õigus **inimlikule identiteedile** ja õigus selliste baasvajaduste täitmisele nagu toit, tasuta põhiharidus, tervishoiuteenused ning lapse vanusele ja arengule vastavale asjakohasele karistusõigusele. Siia kuuluvad ka laste **kodanikuõiguste** kaitse ja vabadus mitte olla **diskrimineeritud** oma **rassi, soo, seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi, kodakondsuse, religioosse kuuluvuse, puude, nahavärvi, rahvuse** või muude omaduste tõttu. Lapse õiguste tõlgendamine hõlmab nii laste iseseisva tegutsemise vabadust kui ka keeldu lapsi kehaliselt, vaimselt ja emotsionaalselt **kuritarvitada**, kuigi selle üle, milles kuritarvitamine seisneb, võib vaielda. On ka laste õiguste definitsioone, mis sisaldavad õigust hoolitsusele.

Konventsioon

■ Konventsioon on õiguslikult siduv kokkulepe riikide vahel. Mõnikord nimetatakse konventsioone ka lepeteks või rahvusvahelisteks kokkulepeteks.

Euroopa Nõukogu

■ Rahvusvaheline organisatsioon, mis asutati 1949. aastal ja millel on nüüd 47 liikmesriiki. Euroopa Nõukogu edendab inimõigusi, demokraatiat ja õigusi riiklust. Euroopa Nõukogu seab liikmesriikidele ühised demokraatlikud põhimõtted, mis tuginevad Euroopa inimõiguste konventsioonile, muudele konventsioonidele ja soovitudele, mis puudutavad isikute kaitset ja hõlmavad loomulikult ka Euroopa 150 miljonit last.

Päritolupere

■ Lapse perekond, kuhu kuuluvad vanemad, õed-vennad, vanavanemad ja muud sugulased.

Perekeskne asendushooldus

■ Perekeskkonnas toimuv asendushooldus. Kõige levinumad perekesksed asendushoolduse vormid Euroopas on:

- ▶ **Hooldus sugulaste või lähedaste juures** – olukord, kus laps elab sugulastega või koos peresõpradega, kellega tal on varasemalt tekkinud tihedad sidemed.
- ▶ **Hooldus kasuperes või perekonnas hooldamine** – olukord, kus laps on pädeva ametivõimu poolt suunatud elama teise peresse kui tema päritolupere. Perekonnas hooldajatele on seatud kindlad nõudmised ja nad saavad supervisiooni, et tagada lapsele parim võimalik hoolitsus.

Inimõigused

■ Õigused, mis on kõigil inimestel, sealhulgas lastel, lihtsalt sellepärast, et nad on inimesed, hoolimata nende võimetest, kodakondsusest, etnilisest päritolust, soost, keelest, rahvusest, rassist või seksuaalsest sättumusest.

Käsiraamat ÜRO juhiste rakendamiseks laste asendushooldusel

■ Käsiraamat ÜRO laste asendushooldust puudutavate juhiste rakendamise kohta (Moving Forward: Implementing the 'Guidelines for the Alternative Care of Children') annab praktilisi soovitusi, et innustada sotsiaalkindlustuse ja asendushooldussüsteemide reformide algatamist. Käsiraamatus rõhutatakse suuniste mõju poliitikakujundamisele ning viidatakse sellele, mida kusagil juba tõhusalt tehtud on. Eelkõige annab käsiraamat ülevaate ja julgustust selle kohta, mida piiratud ressursside juures on võimalik teha.

Individuaalne juhtumiplaan

■ Individuaalse juhtumiplaani panevad ühiselt kokku hooldusel olev laps ja asendushoolduse korraldusega või selle osutamisega seotud isikud. See on koostatud konkreetse lapse vajadustest lähtuvalt ning võtab arvesse tema võimeid ja püüdlusi. Juhtumiplaanis on kindlaks määratud, kes vastutab lapse emotsionaalse, kognitiivse, füüsilise ja sotsiaalse arengu eest. Juhtumiplaan vaadatakse perioodiliselt üle.

Asendushoolduselt elluastumine

■ Protsess, mille käigus aidatakse noortel sujuvalt üle minna asendushoolduselt iseseisvasse ellu. See hõlmab haridust, koolitust ja eluks vajalike oskuste omandamist hooldusel viibimise ajal, samuti järelhoolduse teenuseid, et aidata noori siis, kui nad on juba iseseisvaks saanud. Viimaste hulka võivad kuuluda nõustamine, iseseisvaks eluks vajalike oskuste õpetamine, kogukonna ressursside kasutamine, ülikoolitasudest vabastamine ning erinevad rahalise abi vormid.

Elluastumiskava

■ Elluastumiskavas sisalduvad võimalikud järelhoolduse teenused, mis aitavad hakkama saada asendushoolduselt lahkumisele järgneda võivate probleemidega. Kava peaks aitama vähendada hoolduselt lahkumise ja iseseisva elu oskuste õppimisega kaasnevat stressi.

Multidistsiplinaarne meeskond

■ Multidistsiplinaarne meeskond koosneb eri kutsealade spetsialistidest. Selline meeskond suudab aidata klienti, kes vajab abi rohkem kui ühe valdkonna spetsialisti poolt. Multidistsiplinaarsetest meeskondadest räägitakse sageli ka siis, kui räägitakse ühistööst, asutustevahelisest koostööst ja tööalasest partnerlusest.

Ombudsman

■ Ombudsman on valitsuse poolt ametisse nimetatud isik, kelle ülesandeks on tagada, et riiklikud ja eraorganisatsioonid ning üksikisikud austaksid inimõigusi. Kui ametisse pole määratud lasteombudsmani, peavad ombudsmanil olema head teadmised ka laste õigustest. Kui lapsed või noored kaebavad oma õiguste rikkumise üle, on just ombudsmani kohustuseks algatada uurimine ja pakkuda lahendusi. Mõnedes riikides on olemas eraldi laste ja noorte ombudsman. Euroopas olevad lasteombudsmanid on moodustanud Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku: <http://crin.org/enoc/members/index.asp>

Asendushooldusele suunamine

■ Asendushooldusele suunamine on olukord, kus laps on paigutatud ööpäevaringselt mujale kui oma perekonna juurde: suuremasse või väiksemasse asenduskodusse, SOS Lastekülasse, kasuperesse jne. Hoolduskoht on mõiste, mis hõlmab neid kõiki.

Asendushoolduse standardid

■ Standardid, mille kaudu tagatakse piisav hoolitsus. Asendushoolduse standardid panevad paika hoolitsuse korraldamise ja nendest tuleb kinni pidada kõikide protsessi aspektide puhul – lapse hooldusele võtmisel, hoolduse kavandamisel, järelhooldusel, lapse kaitses jne. Asendushoolduse standardite näiteid võib leida Quality4Children standarditest (Q4C) www.quality4children.info

Asenduskodu

■ Asenduskodu on asendushoolduse vorm, kus lapse eest ei hoolitseta mitte peres, vaid suuremas või väiksemas asutuses. Lapse eest kannavad hoolt vahetustega töötavad palgalsed töötajad. Kui asenduskodus kantakse hoolt suurema arvu laste eest – see võib ulatuda kuni 300ni –, nimetatakse seda institutsionaalseks hoolduseks. Sellise hooldusmudeliga kaasnevad tingimused ja hoolduse kvaliteet muudavad lastele oma õiguste rakendamise keeruliseks. Paljud Euroopa riigid on taolisi asutusi asendamas perepõhiste hooldusmudelitega, sellist asjade kulgu nimetatakse deinstitutionaliseerimiseks.

SOS Lasteküla

■ on perepõhine hooldusmudel, kus vanemliku hoolitsuseta jäänud laps saab üles kasvada hoolitsavas perekeskonnas. SOS perekonda juhivad SOS perevanem, kes vastutab otseselt lapse hoolduse ja arengu eest.

ÜRO lapse õiguste konventsioon

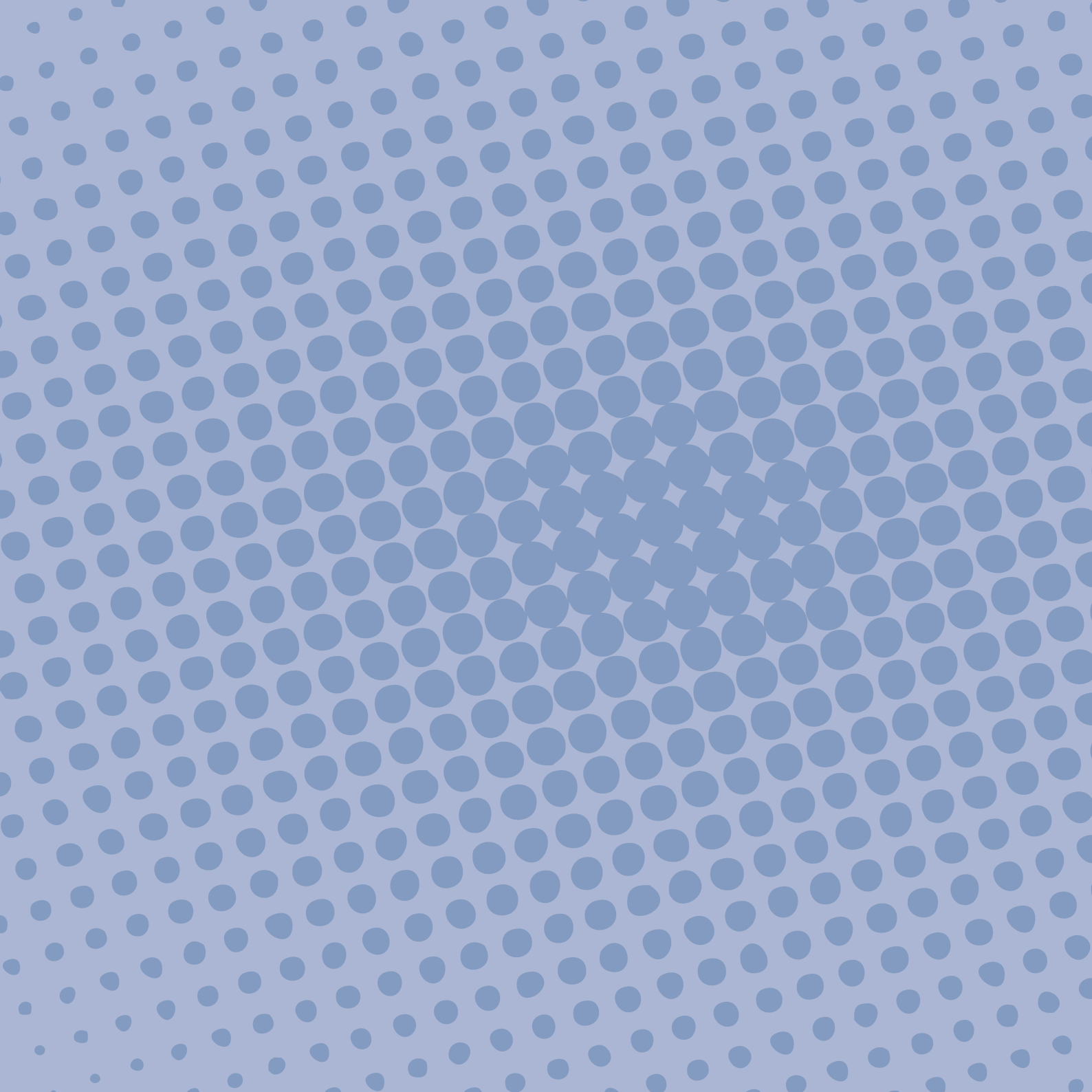
■ Rahvusvaheliselt kokku lepitud standardite ja kohustuste komplekt, et kaitsta ja edendada kõikide alla 18-aastaste inimeste õigusi. Need õigused peavad tagama, et lapsed kasvaksid üles parimates võimalikes tingimustes – et nad saaksid areneda ja õppida turvalises keskkonnas, et neil oleks ligipääs tervishoiuteenustele ja et nad saaksid täiel määral osaleda pereelus, kultuurielus ja ühiskondlikus elus.

ÜRO juhised laste asendushoolduseks

■ 2009. aastal vastu võetud juhised asendushooldusel olevate laste kohta on muutunud asendushoolduse valdkonnas otsuste tegijatele ja teenuste osutajatele tähtsaks töövahendiks, tegelemaks pereta jäänud laste erilise haavatavusega. Juhised tähistavad põhimõttelist rõhuasetuse muudatust poliitika kujundamises, osutades liikmesriikidele, et esmatähtis on panustada perede tugevdamisse ja mehhanismidesse, mille abil laste perest eraldamist ennetada.

Asendushoolduselt lahkuvad noored

■ Selle mõistega tähistatakse noori, kes asendushoolduselt lahkuvad, kuna nad on jõudnud vanusesse, kus neil pole enam õigust erikaitsele ja eriable asendushooldussüsteemi poolt.

Lisa 2

Loe lisa ja löö kaasa

Euroopa Nõukogu programm “**Ehitades Euroopat laste jaoks ja lastega**” (**Building a Europe for and with children**) loodi selleks, et edendada laste inimõigusi ja kaitsta lapsi mistahes vormis vägivald eest. Programmi meeskond tegeleb selliste teemadega nagu kodu- ja koolivägivald, inimõiguste alane haridus, lapsed ja internet ning lapsed ja kohtusüsteem. Eritähelepanu all on vanemliku hoolitsuseta laste erioigused ja vajadused, eriti need, mis puudutavad juurdepääsu haridusele, sotsiaal-, tervishoiu- ja õigusteenustele ning õigust osaleda. Rohkem infot konventsioonide, kohtumiste ja väljaannete kohta leiate kodulehelt www.coe.int/children.

■ **SOS Lastekülad** on valitsusväline ja mitte ühegi ususektiga seotud lapsekeskne organisatsioon, mis pakub hoolduse, hariduse ja tervishoiu teenuseid vanemliku hooleta jäänud lastele või lastele, kes võivad selle kaotada. Organisatsioon aitab tõsta laste hooldajate, laste perede ja kohaliku kogukonna suutlikkust õiget hoolitsust pakkuda. SOS Lastekülad seisavad ka vanemliku hoolitsuseta jäänud laste õiguste eest. 1949. aastal loodud ja 130 riigis toimiv organisatsioon juhendub oma tegevuses ÜRO laste õiguste konventsiooni vaimust www.sos-childrensvillages.org, www.sos-lastekyla.ee (**SOS Lastekülad Eestis**)

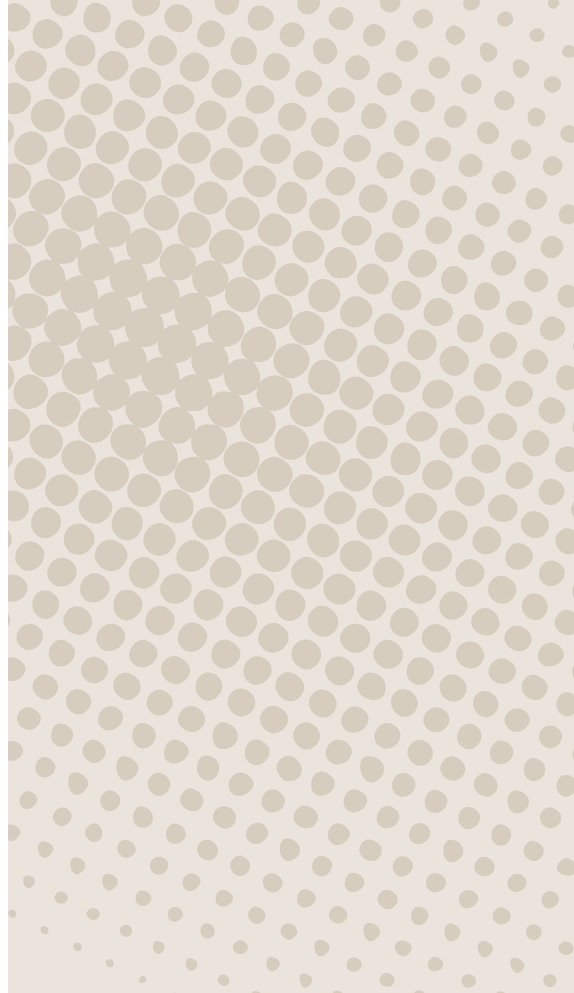
■ **Quality4Children standardid (Q4C)** on kogumik, koondab endas 18-t Euroopa laste kvaliteetset asendushooldust reguleerivat standardit. Q4C standardid pandi kokku lugude jutustamise meetodil, mis on väga kaasav uurimismeetod ja millesse oli kaasatud peaaegu 500 inimest 32 riigist, sh lapsed, noored, päritolupered, hooldajad, sotsiaaltöötajad ja muud huvipooled. Q4S standardeid tutvustati 2007. aasta juunis Euroopa Parlamendis kolme juhtorganisatsiooni poolt, kelleks olid SOS Lastekülad, Rahvusvaheline Kasupereorganisatsioon (International Foster Care Organisation, IFCO) ja Rahvusvaheline Haridusringkondade Liit (Fédération Internationale des Communautés Éducatives, FICE). Sellest ajast saadik on need kolm organisatsiooni edendanud standardite rakendamist riikide poliitikates ja hoolduspraktikates. Lapsed ja noored, samuti nende hooldajad, võiksid neid standardeid teada ja järgida. www.quality4children.info (olemas ka eesti keeles)

■ Euroopa Sotsiaalvõrgustik (European Social Network, ESN) on mittetulundusorganisatsioon ja sõltumatu võrgustik Euroopa kohalike avalike sotsiaalteenuste pakkujatele. ESN koondab inimesi, kes kujundavad, korraldavad ja osutavad Euroopas sotsiaalteenuseid. Toimiva sotsiaalpoliitika ja sotsiaalhooldekande praktikate arendamist toetatakse omavahelise teadmiste ja kogemuste vahetamisega. ESN on liikmesorganisatsioonide võrgustik, kuhu kuuluvad sotsiaalteenuste juhtide ühingud; piirkonnad, maakonnad ja kohalikud omavalitsused; rahastuse ja regulatsioonidega tegelevad asutused; ülikoolid ning teadus- ja arendusasutused, kes teevad sotsiaalteenuste väljaarendamisel tihedat koostööd avaliku võimuga.

<http://www.esn-eu.org>

■ **ÜRO juhised laste asendushoolduseks.** 2009. aastal võttis ÜRO Peaassamblee vastu juhised laste asendushoolduseks. Dokumentis antakse olulisi soovitusi selle kohta, kuidas tagada nende laste õigused, kes on kaotamas või juba kaotanud vanemliku hoole. Juhised tuginesid kahele alusprintsipile: vajadusele ja sobivusele. Ühtegi last ei tohi suunata asendushooldusele, kui saaks teha tööd tema pere tugevdamise nimel, ent kui asendushooldus on selgelt vajalik, tuleb vastavaid valikuid teha juhtumipõhiselt. Selleks, et juhtumipõhist sobivust tagada, on suunistes rõhutatud erinevate asendushoolduse võimaluste vajalikkust: näiteks perekonnas hooldamine, peresarnane hooldus, väikesed hooldusasutused jne, mille kaudu saab tagada lapse õiguste kaitse, kvaliteetse hoolduse ja individuaalse tähelepanu, ükskõik, kuidas neid asendushoolduse võimalusi eri riikides ka ei nimetataks.

■ Need põhimõtted ja meiepoolne laiem arusaam juhistest on põhjalikumalt käsitletud käsiraamatus "Liikudes edasi" (Moving Forward). Trüki koostati, et aidata kaasa suuniste rakendamisele nii poliitikakujundamises kui ka praktilises tegevuses. Käsiraamatus on suunistes viidatud teemadel esile toodud umbes 40 lootustandvat kogemust kogu maailmast. Käsiraamat käsitleb põhjalikult vajaduse ja sobivuse põhimõtet ning kutsub üles tegema inimeste vajadustele tuginevaid otsuseid professionaalselt ning kaasavalt, võttes iga konkreetse juhtumi puhul arvesse lapse parimaid huve.

Lisa 3

Kasulikud lingid

EUROOPA NÕUKOGU

Euroopa Nõukogu soovitus liikmesriikidele Rec(2005)5 hoolekandeesutustes kasvavate laste õiguste kohta

■ www.coe.int/children
(valige "children in care", saadaval eri keeltes)

Euroopa Nõukogu tegevus asendushooldusel olevate laste teemal

■ www.coe.int/familypolicy
(valige "children in residential institutions")

Euroopa Nõukogu soovitused laste teemal (lastesõbralikud teenused, laste ja noorte osalus jne)

■ http://www.coe.int/t/dg3/children/KeyLegalTexts/CMRec_en.asp

Euroopa Nõukogu programm "Ehitades Euroopat laste jaoks ja lastega" (Building a Europe for and with children)

■ www.coe.int/children

Euroopa Nõukogu raamat "Rights of Children at Risk and in Care"

■ <http://book.coe.int>
(sisesta raamatu nimi, saadaval ka prantsuse keeles)

Euroopa Nõukogu ja SOS Childrens Villages International'i väljaanne "Tutvu oma õigustega!" (Discover Your Rights!)

■ <http://www.coe.int/children>
(vali "Children in care", saadaval eri keeltes)

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOON

ÜRO laste õiguste konventsioon

■ Konventsiooni täistekst
www2.ohchr.org/english/law/crc.htm

■ Lapsesõbralik variant
www.unicef.org/voy/media/rights_leaflet.pdf

■ Teistes keeltes
www.unicef.org/voy/explore/rights/explore_2781.html

■ ÜRO lastefond Unicef
www.unicef.org, www.unicef.ee

Noorte Hääled (Voices of Youth)

■ www.unicef.org/voy/explore/rights/explore_155.html

■ www.unicef.org/protection/files/Parental_Care.pdf

ÜRO juhised laste asendushoolduseks

■ www.crin.org/docs/DRAFT_UN_Guidelines.pdf

“Liikudes edasi: laste
asendushooldust puudutavate
juhiste elluviimine” (Moving
Forward: Implementing the
Guidelines for the Alternative
Care of Children)

■ [http://www.unicef.org/ceecis/UN_Handbook_\(English\)_FINAL_22_02_13.pdf](http://www.unicef.org/ceecis/UN_Handbook_(English)_FINAL_22_02_13.pdf)

SOS CHILDRENS VILLAGES INTERNATIONAL

SOS lastekülad

■ www.sos-childrensvillages.org,
www.sos-lastekyla.ee

Hoolduselt elluastumine

■ <http://www.york.ac.uk/inst/spru/pubs/pdf/ageing.pdf>

Kampaania “Ma olen oluline” (I Matter)

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/what-we-do/child-care/quality-in-care/advocating-quality-care/imatter>

Kampaania "Ma olen oluline" (I Matter) briifid

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/4db9fb60-81a8-4822-91f2-389c1454db93/091015-Briefing-Paper-web.pdf?ext=.pdf>

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/a682ba24-bb0d-4031-a20aed23955d9d14/1005-Briefing-Paper-2-EN.pdf?ext=.pdf>

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/c11d211e-8dd1-4953-8369-8297adbdc6c3/1106-BriefingPaper3-EN.pdf?ext=.pdf>

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/46ce2409-48e3-4216-bd6b-4c729576d436/BriefingPaper4-WEB.pdf?ext=.pdf>

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/1d310514-d9c6-48af-a9d0-1c4e7777d0c/BriefingPaper5-WEB.pdf?ext=.pdf>

Kaasavad uuringud

■ <http://resources.leavingcare.org/uploads/4930033912d6945c6145340f3d6056bb.pdf>

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/what-we-do/child-care/quality-in-care/leaving-care-good-practice>

Kampaania "Hooli minust" (Care for Me)

■ <http://www.sos-childrensvillages.org/what-we-do/child-care/quality-in-care/advocating-quality-care/care-for-me>

MUU

Quality4Children standardid (Q4C)

■ www.quality4children.info

■ versioonid 26 keeles:
www.quality4children.info/content/cms/id,89,nodeid,31,_country,at,_language,en.html

Võim Noortele (Power4Youth)

■ www.power4youth.eu

Euroopa lasteombudsmanide võrgustik (European Network of Ombudspersons for Children)

■ <http://crin.org/enoc/members/index.asp>

Euroopa sotsiaalvõrgustik (European Social Network)

■ Raport "Vulnerable Youth in Transition to Adulthood" — <http://www.esn-eu.org/raw.php?page=files&id=340>

■ Raport "Mental Health and Wellbeing in Europe" — <http://www.esn-eu.org/raw.php?page=files&id=39>

■ Raport "Breaking the Cycle of Disadvantage" — <http://www.esn-eu.org/raw.php?page=files&id=43>

■ Raport "Developing Community Care" — <http://www.esn-eu.org/raw.php?page=files&id=34>

■ Raport "Family and Parenting Support" — <http://www.esn-eu.org/raw.php?page=files&id=417>

■ Raport "Children's Services: Combating Poverty, Promoting Wellbeing" — <http://www.esn-eu.org/raw.php?page=files&id=240>

Rahvusvaheline Kasupereorganisatsioon (International Foster Care Organisation, IFCO)

■ www.ifco.info

Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Liit (International Federation of Social Workers)

■ <http://ifsw.org>

Rahvusvaheline Haridusringkondade Liit (International Federation of the Educational Communities, FICE)

■ www.fice-inter.org

ChildOnEurope: lapsepõlve vaatluskeskuste Euroopa võrgustik (European Network of National Observatories on Childhood)

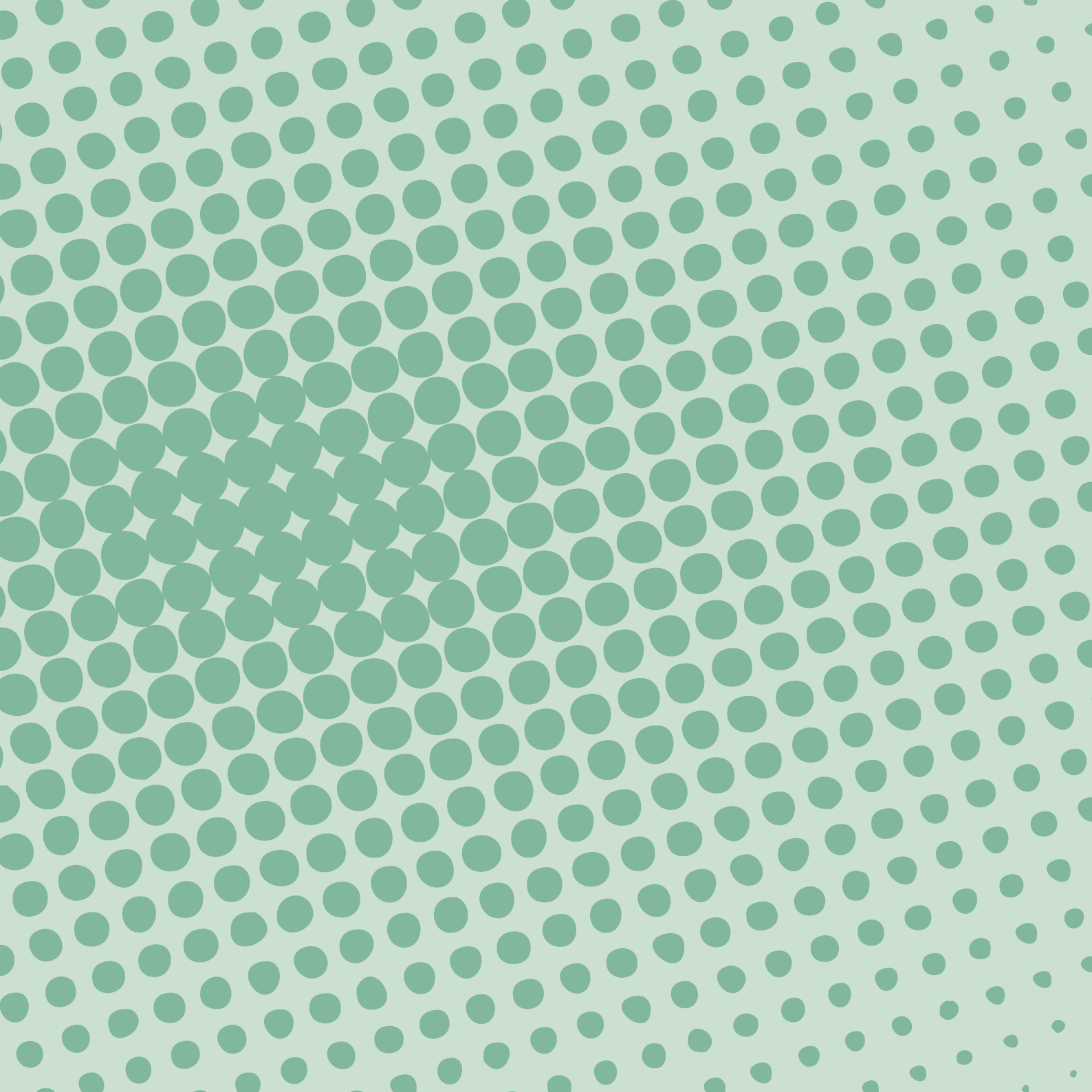
■ www.childoneurope.org

CRIN: laste õiguste teabe võrgustik (Child's Rights Information Network)

■ www.crin.org

Parema hoolduse võrgustik (Better Care Network)

■ <http://crin.org/bcn>

Käesolev materjal on informatiivne juhend, mis on suunatud asendushooldusel olevate laste ja noortega tegelevatele sotsiaaltöö professionaalidele. Antud juhend on lisamaterjaliks trükisele "Asendushooldusel olevad lapsed ja noored: tutvuma oma õigustega!", pakkudes sotsiaaltöötajatele igapäevatööks sobivaid praktilisi näpunäiteid. See trükis tutvustas laste õigusi kui inimõigusi, tuginedes nii ÜRO ja Euroopa Nõukogu juhiste kui Quality4Children standarditele. Samuti andis see ülevaate võimalikest meetoditest ja töövõtetest.

Käesolev juhend on kasutatav kogu lastega töötamise protsessi jooksul: hetkest, mil lapse asendushooldusele võtmise otsus on langetatud kuni momendini, mil laps lahkub hoolduselt. Töötajad saavad otsustada, kas sirvida seda juhendit üksnes osaliselt, lugeda kaanest kaaneni või kasutada abivahendina suhtluses lastega koos "Tutvuma oma õigustega" trükisega. Juhend sisaldab näiteid teemadest ja vestlustest, mida on oluliseks pidanud sotsiaaltöötajad, lapsed ja noored, ombudsmanid ja heategevuslikud organisatsioonid eesmärgiga aidata rakendada lapse õiguste põhist lähenemist praktikas. Juhendit ilmestavad lood ja joonised.

"Laste õiguste tagamine – juhend asendushoolduse valdkonna töötajatele" on leitav Euroopa Nõukogu lasteõiguste programmi "Ehitades Euroopat laste jaoks ja lastega" veebilehel aadressil www.coe.int/children

PREMS 153913

www.coe.int

Euroopa Nõukogu on mandri juhtiv inimõiguste organisatsioon. Nõukogul on 47 osalisriiki, kellest 28 on Euroopa Liidu liikmesriigid. Kõik Euroopa Nõukogu liikmesriigid on alla kirjutanud Euroopa Inimõiguste Konventsioonile, mis on inimõiguste, demokraatia ja õigusriigi kaitseks koostatud rahvusvaheline lepe. Euroopa Inimõiguste Kohus teostab järelevalvet, kuidas osalisriigid Konventsiooni tegelikkuses rakendavad.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE